

Lucijan Vuga

*»Slovani niso bili nikdar taki razbojniki kakor Nemci,
temveč so ljubili mir, obdelovali zemljo ter redili veliko živine.
Zaradi njihovega miroljubja so jih podvrgli drugi narodi, toda nobeno
drugo ljudstvo se ni tako pregrešilo nad njimi kakor Nemci.
Nesreča je pač hotela, da je moral imeti ta mirni narod za sosede
Nemce in Tatare.«*

(Johann Gottfried von Herder, 1744-1803, nemški pesnik)

DAVNINA GOVORI

SLOVENCI ŽE OD KAMENE DOBE
NA SEDANJIH OZEMLJIH

TEORIJA KONTINUITETE
AVTOHTONISTIČNA TEORIJA POSELJENOSTI
NOVE POTI MEDNARODNEGA ZGODOVINOPISJA

Vsebina:

1. Uvod
2. Izvor Indoevropcejev
 - 2.1 Osvajalci (invazionistične teorije)
 - 2.2 Prenášalci znanja (ekonomistične teorije)
 - 2.3 Staroselci (indigenistične/domorodne ali teorije kontinuitete TK)
- 3 Slovenci in Veneti v luči teorije kontinuitete
 - 3.1 Začetek ni v Rimu
 - 3.2 Poljedelstvo – Od kod oves
 - 3.3 Delež Slovencev pri oblikovanju Ladincev
 - 3.4 Kdo so pravzaprav Retoromani?
 - 3.5 Od kod Kelti?
 - 3.6 Misterij izginulih Antov
 - 3.7 Veneti na obsežnem evro-azijskem prostoru
4. Krajevno imenoslovje (toponomastika)
 - 4.1 Obrazložitev pristopa
 - 4.2 Primeri
5. Zaključki
6. Literatura

Spremna beseda

Sredi petdesetih let prejšnjega stoletja me je, srednješolca, pot pogosto vodila (kot me še danes) v ljubljanski knjižni antikvariat na Mestnem trgu. Ob enem takih obiskov sem naletel na nerazrezano, leta 1926 natisnjeno knjigo G. Sergija, priznanega italijanskega zgodovinarja, jezikoslovca in antropologa. Njem naslov *Prve in najstarejše civilizacije (Le prime e le piu antiche civiltà)* sicer ni obetal kaj izjemnega, vendar me je pritegnil, ker sem do preteklosti vselej gojil posebno spoštljiv odnos in radovednost. Iznenadila me je njena vsebina in od strani do strani bolj vznemirjala, saj je pisec obravnaval davna dogajanja na povsem drugačen način, kot sem ga bil vajen iz šole. Zlasti me je pretresla trditev, da je latinščina nastala s spojitvijo praslovanščine in jezika mediteranskih staroselcev na tleh Italije, torej ni bila prinesena od drugod. Takrat se je začelo moje prizadevno in trajno proučevanje naše davne preteklosti. Marsikaj o tem sem napisal že v knjigi *Jantarska pot*, a tudi v časopisih je izšlo nekaj prispevkov, čeprav uredniki temu vseskozi niso bili (in še danes niso) naklonjeni, iz javnosti že znanih razlogov, da gre za 'venetološke' zadeve, ki nimajo nič opraviti z resno znanostjo, ne glede na to, da so se (in se dandanašnji) z vprašanjem etnogeneze Indoevropejcev – mednje sodimo tudi Slovenci – ukvarjali nadvse resni znanstveniki. Izpovedati moram svoje videnje stvari. Bolj kot se poglobljam v (pra)zgodovinsko snov, bolj sem prepričan, da večina zgodovinarjev prevzema ali celo prepisuje peščico prvotnih, pretežno nemških avtorjev, ki so postavili izhodiščno teorijo o Indogermanih, kakor Nemci še danes trdovratno označujejo Indoevropejce. Razveseljuje me, da se pojavlja čedalje več zgodovinarjev in jezikoslovcev, ki poskušajo uzirati preteklost na nov, nekonvencionalen način. Tudi o njih govori ta knjiga.

Neposreden povod za tako zasnovano knjigo je sodobna teorija kontinuitete, ki pravi, da ni bilo razvpitih selitev ljudstev v srednjem veku, ampak so ta, ki danes žive na evropskih tleh, tod že od paleolitika ali najkasneje od neolitika, med njimi tudi Slovenci, seveda ne z današnjim imenom in tudi govorica se je med tem razvijala, čeprav se je ohranila njena podstat. V knjigi iščem potrditev za našo davno prisotnost na prostoru, ki je dokazano ozemlje Venetov in Retov, kjer danes žive tim. Retoromani, za katere M. Alinei v teoriji kontinuitete pravi, da so 'poslovanjeni Italidi', kasneje poromanjeni.

Zahvaliti se moram vsem, ki so mi z nasveti, pripombami, kritiko in drugače pomagali, da bi bila knjiga čim boljša, kjer mi to ni uspelo, je izključno po moji krivdi. In seveda velja zahvala tudi založbi, ki je vzela nase to breme kljub temu, da na Slovenskem knjigam časi niso prijazni.

Uvod

Leta 1945. je le kakšen mesec po pravkar končani drugi svetovni vojni izšla v Ljubljani drobcena knjižica »Slovenska Koroška – seznam krajev in politično-upravna razdelitev« izpod peres **Luke Sienčnika** in **Boga Grafenauerja** (SIEN). V predgovoru Bogo Grafenauer piše: »Prvi osnutek za pričujočo knjižico je naredil ob koncu leta 1944 v Znanstvenem inštitutu pri Predsedstvu SNOS na Rogu dr. Luka Sienčnik ... Seznam slovenskih krajevnih imen na avstrijskem Koroškem naj bi služil vsem, ki imajo kakor koli opravka z navedenim ozemljem, obenem pa dokazujejo ta še danes živa imena, da je to ozemlje v resnici slovensko. **Če bi šlo namreč samo za mrtva slovenska imena, ki so se nam na kakršen koli način ohranila, se ne bi mogli omejiti na sedanjo slovensko Koroško, marveč bi jim morali slediti po vseh vzhodnih Alpah do Donave in preko nje**« (podčrtal L. V.).

Tako je prof. Bogo Grafenauer nakazal nekdanjo razširjenost Slovencev, ki je danes sporna ne le za mnoge (vendar ne vse!) tuje zgodovinarje, ampak tudi za večino slovenskih zgodovinarjev in jezikoslovcev; v nadaljevanju pa bomo slišali od tvorca teorije kontinuitete prof. Maria Alineija za eno takih (zanj bridkih in nerazumljivih) izkušenj prav s slovenskim znanstvenikom.

In medtem ko pomembnega sodobnega zgodovinarja in akademika dr. Grafenauerja (1916- ...) ni treba posebej predstavljati, je dr. Sienčnik manj znan. Rojen je bil 1904. v kraju Mokrije (Mökriach) na Koroškem, umrl pa v Dobrli vasi (Eberndorf) 1989. Promoviral je na Dunaju, že 1941 ga je gestapo zaprl, nato so ga prisilno mobilizirali v nemško vojsko in 1942 konfinirali, od koder je odšel 1944. v partizane v Belo krajino, kjer so ga vključili v Znanstveni inštitut pri predsedstvu SNOS-a (Slovenski narodnoosvobodilni svet). Tudi po vojni je bil na avstrijskem Koroškem prizadeven bорец za narodnostne pravice slovenske manjšine.

Kaj obsega ozemlje 'vzhodnih Alp do Donave in preko nje'? Če pogledamo npr. 'Atlas sveta' (Mladinska knjiga, Ljubljana, 1979, str. 58-59) segajo Vzhodne Alpe od prelaza St. Gotthard, oziroma od severnoitalijanskega jezera Lago Maggiore in Zürškega jezera v Švici proti vzhodu do slovenskih krajev. Ker pa Grafenauer dodaja še 'do Donave in preko nje', je s tem zajeto ozemlje severovzhodne Italije, celotne vzhodne Švice, Švabsko-bavarske planote do Črnega lesa, Avstrije in Slovenije. To pa je področje, ki ga Mario Alinei v teoriji kontinuitete (TK) pripisuje Slovincem, s tem da izrecno navaja, da so bili tam naseljeni že od najmanj od neolitika. V nadaljevanju pišeta Sienčnik in Grafenauer (SIEN str. 5): "... danes okoli 2300 km² obsegajoče deloma že mešano slovensko ozemlje v okviru avstrijske meje iz leta

1920 na Koroškem je poslednji ostanek okoli 38.000 km² obsegajočega slovenskega ozemlja severno od sedanje južne avstrijske meje iz začetka srednjega veka, ki so ga Nemci germanizirali večinoma (okoli 35.000 km²) že v srednjem veku«. Ta podatek nam bo lažje predstavljen, če vemo, da ima današnja država Slovenija komaj nekaj čez 20.000 km², torej je bilo izgubljenega ozemlja za eno in tričetrt sedanje Slovenije.

Ko Grafenauer in Sienčnik zapišeta, da najdemo slovenska imena po vseh Vzhodnih Alpah ter onkraj Donave, se nam utrne misel, ali je to res mogoče razložiti le s kratkotrajno in redko slovensko naselitvijo pred tisoči n več leti, kot pravi tradicionalno zgodovinopisje. Številne svoje sledove v imenih gora, rek in krajev puščajo samo dolgotrajno naseljena ljudstva, za bežnimi in občasnimi priseljenci pa hitro izginejo znamenja prisotnosti.

Za nam bližje Alpe je značilno, kar je zapisal duhovnik don Giovanni Antonio Barnabñ (1684-1735), rojen v Valle di Cadore, ki je prav tam tudi dolgo župnikoval. Cadore je področje severno od Belluna nad desnim bregom zgornjega toka reke Plave/Piave; Comelico pa leži vzhodno od Puste doline (Pustertal, Val Pusteria) na zahodnem koncu Karnijskih Alp. Don Barnabñ je napisal več del s področja zgodovine svoje ožje domovine, a v celoti se je ohranila le »Historia della provincia di Cadore« (ostalo se je pozgubilo), ki jo je ustvaril med leti 1729-1732, dasi je ostala v rokopisu in je zato le malo znana. Iz enega od redkih prepisov tega dela je znani jezikoslovec G.B. Pellegrini objavil v »Oronimi bellunesi« (ORO) nekaj poglavij, med katerimi je naslednji zapis (ORO 3, str. 27, prevod L. V.): »Če naj sedaj spregovorim o značilnostih ljudi v Valle di Comelico ... Njihov jezik je zelo izkrivljen (op. Pellegrinija: zanimiva so opažanja o jeziku, ki nakazujejo posebnost in ohranjenost [konservativnost] narečja v Comelico) in skorajda nerazumljiv, razen njim samim; saj je zlasti v nižjih slojih prebivalstva njihova italijanščina spačena, ker govore tri jezike; italijansko slabo, furlansko spačeno, **slovansko** (lingua schiavona; podčrtal L. V.) in nemško skupaj pomešano. Od kod in od kdaj slovansščina v teh krajih? Za Nemce pravi (str. 15, op.): »Dell'invasione dei Tedeschi nel territorio cadorino del 1508« (O prodoru Nemcev na področje Cadore od leta 1508), kar kaže na dokaj pozen pojav; v nadaljevanju bomo videli, kako je bilo tam s Slovenci.

A tudi bolj daleč, tudi onkraj Donave je veliko imen, ki pričajo o nekdanji prisotnosti Slovencev. Tako je okoli sto kilometrov severno od izvira Donave kraj *Winden* in prav toliko daleč je severozahodno od Berlina *Wendisch Pribron*, da, celo 200 kilometrov severozahodno od Berlina je *Wendland*; 50 km od Strasbourga je naselje *Breg*; na Renu, 50 km od *Brega* je *Breisach*, in 20 km od *Brega* je *Winden Reute*; onkraj Rena je *Winden*, kraj z enakim imenom *Winden* je na Renu pri Koblenzu; prav tako je *Winden im Elztalu*. V Vestfaliji je kraj *Wenden*. *Wendisch Everen* je 100 km pod Lüneburg-Hamburgom (v Schleswig-Holsteinu). Po navedenem sodeč, se moramo vprašati, kako daleč sta mislila Grafenauer in Sienčnik s trditvijo, da najdemo slovenska imena tudi onkraj Donave, ko taka imena očitno najdemo do Hamburga, Strasbourga in Vestfalije.

Pred desetimi leti je v mednarodnih strokovnih krogih vzbudila veliko pozornost teorija kontinuitete (TK), ki upošteva najnovejša arheološka, zgodovinska, genetska,

lingvistična, etnološka in druga dognanja, utemeljuje bistveno kontinuiteto poselitve evropskega prostora vse od neolitika in v določenem smislu celo od paleolitika naprej. *S tem v zvezi je treba upoštevati migracije po zadnji ledeni dobi, ki pa so šle od juga proti severu, ne pa obratno!*

Eden vidnih predstavnikov te šole, zagovornikov teorije kontinuitete je **Mario Alinei**, dolgoletni profesor in emeritus univerze v Utrechtu, predsednik evropskega uredniškega »Atlas Linguarum Europae« pod pokroviteljstvom UNESCO, direktor in urednik revije »Quaderni di semantica« itd., ki je v dveh knjigah na skoraj dva tisoč straneh, objavljenih 1996 in 2000, celovito podal in utemeljil nov pristop k obravnavanju zgodovine ter se izrecno opredelil proti konvencionalnim in nevzdržnim teorijam o t.im. preseljevanju ljudstev, za kar ni ne arheoloških ne drugih dokazov, pač pa je veliko dejstev, ki govore v prilog teoriji kontinuitete, s katero je mogoče odpraviti celo vrsto neskladnosti in očitnih »ideoloških konstruktov« (zlasti s strani nemških zgodovinarjev).

Sodobna teorija je bila že predstavljena na mednarodnih znanstvenih srečanjih in je prav spričo svoje nekonvencionalnosti ter trganja okovov dosedanjih paradigem povzročila veliko vznemirjenje, na eni strani zavračanje na drugi strani pritrjevanje.

V različnih inačicah so teorijo kontinuitete nekateri zagovarjali že zdavnaj (vse od Nestorja naprej), le da je bila zlasti v osemnajstem in devetnajstem stoletju v izraziti senci prevladujočih, zlasti nemških šol (dasi je bilo tudi tam najti pristaše teorije kontinuitete). Najsodobnejša teorija kontinuitete je sistematično nadaljevanje najnovejših raziskav o izvoru Indoevropcejev, ki jih je v šestdesetih letih zasnovala Marija Gimbutas s teorijo kurganov v prid črnomske inačice, v osemdesetih letih pa je lord Colin Renfrew zamisel razvil v anatolsko teorijo indoevropskega izvora, na osnovi novih arheoloških in lingvističnih (predvsem arhivi glinastih klinopisov na Bližnjem vzhodu) odkritij.

Sodobna teorija kontinuitete je nova paradigma paleolitske in neolitske poselitve Evrope, ki ji bomo morali tudi pri nas posvetiti veliko pozornosti na različnih specializiranih področjih znanosti, da ji damo svoj kritični in ustvarjalni prispevek. Eno takih za teorijo kontinuitete brez dvoma pomembnih del je npr. **F.C. Guisasoletti** (GUI) »Enigma baskovščine pred indoevropskimi jeziki«, ki kaže na davne in nenavadne povezave med danes daleč narazen živečimi ljudstvi Baskov in Slovanov.

Za širše slovensko ozemlje je v luči teorije kontinuitete zanimivo ugotavljanje, da so že v davni živeli naši predniki daleč proti zahodu v Alpah in da je v latinščini še po tisočletjih mogoče zaslediti vplive slovanskih jezikov, kar je mogoče reči tudi za venetščino. Za lingviste je npr. med drugimi zanimiv izraz 'veverica', ki je izpričan pri Pliniju, in proučevanje tega izraza podpira nadvse zanimive sklepe, kot bomo videli v nadaljevanju.

Toda kaj sodobna znanost ve o Slovencih in Slovanih?

Če si ogledamo najnovejšo slovensko literaturo, kaj hitro ugotovimo, da nam pušča odprtih več vprašanj kot pa nam daje prepričljivih odgovorov.

V 'Zgodovinskem atlasu sveta od prazgodovine do danes', ki ga je izdala Mladinska

knjiga v Ljubljani leta 1994 kot prevod švedske tri leta starejše izdaje 'Earth history', v prikazu »germanske invazije in germanska kraljestva leta 526« naletimo na omembo »slovanska ljudstva« na nekem medlo določenem prostoru vzhodne Evrope v gornjem toku Dnjepra. Zanimivo, da so Balti ostali tam kjer so še danes! Medtem ko so zahodno od 'slovanskih ljudstev' natančno opredeljeni Goti, Svebi, Vandali, Burgundi, Langobardi itd. in na jugu nad Črnim morjem in v vzhodni Panoniji Gepidi, Avari, Bolgari ip., se pojavijo tudi puščice, ki nakazujejo velike selitve celih narodov, med katerimi so tudi Slovenci na sedanjem ozemlju in na selitveni poti Ostrogotov leta 454, ki so prišli od izliva Dnjepra nad polotokom Krimom. Od kod so se tam znašli Slovenci? Na naslednji strani je zemljevidek za čas okoli leta 750, na katerem pa se pojavljajo z enakovrednimi oznakami Prusi ob Baltiku vzhodno od Visle, pod njimi so Slovani med Odro in Vislo, zahodno od teh Obodriči na obali Baltika med Odro in Labo na stiku z Dansko, in Slovaki na panonskem prostoru nad Donavo.

Podobno sliko dobimo na 'sredozemskem svetu okoli leta 600 n.št', kjer so 'slovanska ljudstva' severno od Ohrskega kanata ... Potem se pojavi slika države Karla Velikega leta 814, kjer smo vpisani Slovenci, Hrvati in Srbi na sedanjih ozemljih, še dvojni Hrvati so severno in vzhodno za Karpati, Obodriči še vztrajajo južno od Danskega kraljestva, med Vislo in Odro se pojavijo Vendi ... To je vse o Slovanih in Slovencih v tistem času v tem atlasu.

Ali izvemo kaj več v novejšem »Velikem atlasu svetovne zgodovine« (Givanni Baselli et col., DZS, Ljubljana, 1999; © »Grande atlante storico«, Istituto geografico De Agostini, Novara), v katerem naj bi se Slovenci podučili tudi o predzgodovinskih dogajanjih? Na str. 22, zemljevid 1, je prikazano stanje v Evropi med 13. in 8. st. pr. n. št., Slovani so prikazani med srednjim tokom Dnjepra in Dnjestra, oziroma na severovzhodu Karpatov in ob Črnem morju; medtem ko so Veneti prikazani s selitvijo iz Panonske nižine do obale gornjega Jadrana na severovzhodu Italije in v sredino Apeninskega polotoka na obalo Tirenskega morja. Toda za čuda, se na zemljevidu 1, str. 48, o stanju v času vladanja Avgusta in Trajana, 30 pr. n. št. – 117 n.št, na tistem ozemlju, kjer so bili več kot tisoč let prej Slovani, pojavijo Bastarni, Skiti, Sarmati, Roksolani in Alani na severni strani Kavkaza; Balti pa, ti so ostali na svoji tisočletnih seliščih ob Baltskem morju. In Slovani? Ista italijanska založba De Agostini je leta 1958 izdala zgodovinski atlas (PAS) in za obdobje Dioklecijana (str. 17-18), ok. 243-313, prikazuje ob Baltiku Este, jugovzhodno pod njimi v zgornjem toku Dnjepra Venede, s sosedi Huni na vzhodu; ampak pozor!, na obširnem ozemlju vse od Atlantika, skozi srednjo Evropo do Dona-Tanaisa (!) in Črnega morja-Pontus Euxinus Germane, ki so poimensko naštet, začeni na zahodu: Franki, Alemeni, Saksonci, Langobardi, Angli, Kati, Hermunduri, Burgundi, Jutungi, Markomani, Kvadi, Jazigi, Vandili, Gepidi, Taifali, in že na zahodni obali Črnega morja Vizigoti, na severni obali Ostrogoti in Heruli; in končno na severnem Kavkazu iranski Alani. Skratka, o Slovanih ne duha ne sluha, pač pa tam, kjer naj bi bili po uradni teoriji stoletje ali dve kasneje Slovani, najdemo povsod samo Germane!

Če bralec s takimi podatki ni zadovoljen, bo vrtal naprej. Ker je domačega čtiva

dovolj, in nekatere stvari bomo sproti navajali v nadaljevanju, si za začetek oglejmo tipično obravnavanje v tuji literaturi. Velika italijanska 'Enciclopedia Treccani' (TRE) začne dokaj izčrpno, a dobro znano razlago: »Tako kakor za imena drugih ljudstev in skupin ljudstev so tudi za poimenovanje *Slovani* (Slavi, russo *Slavjane*, polacco *Słowianie*, ceco *Slovane*, serbocroato *Slaveni* e *Sloveni* ecc.) predlagali več etimov, med katerimi so najbolj znani tisti, ki vzpostavljajo povezavo s *slava* »gloria, čast« ... ali iz *slovo* »parola, beseda« ... od koder nasprotni *Nemci* »nemi, negovoreči«, kar je oboje neprepričljivo ... ;zato so nastajale še druge razlage, med katerimi je tista z izhodiščem **kleu* »bagnare, purgare; (z)močiti, (iz)čistiti«, kar bi dalo *s-kleu*, torej ljudje s področja kakšne reke, jezera ... ; tretji spet izhajajo iz poljske besede *slowien*, to je ime za lan, ki počasi dozoreva, kar bi v prenesenem pomenu za *Sloveninu* pomenilo »počasnega, okornega« človeka ... Toda k oblikovanju imena *Slovanov* je veliko prispeval Zahod in Grčija, kjer se je, izgleda, prvič pojavilo v 6. st., vendar le za eno skupino slovanskih plemen, morda niti ne najpomembnejšo, saj so Nemci poznali to ljudstvo pod imenom *Windi*, kar še danes uporabljajo za Lužiške Srbe in Slovence v Alpah, Finci pa pravijo Rusom *Venějě*. *Windi* izhaja iz *Venedae*, *Veneti*, ime dobro znano v antiki, za katerega pa ni gotovo, če je že v času Plinija in Tacita služilo za označevanje Slovanov ... in tako naprej, kakor že dobro poznamo od drugod. Tako nas ne preseneča nadaljevanje: »Danes ni ob Baltiskem morju nikaršnih slovanskih sledov v krajevnih imenih, čeprav je bilo nekoč imenovano *Venedikos kolpos*, kakor ni drugačnih znamenj, ki bi dopuščala domnevo, da so morda le bili, čeprav le za kratek čas naseljeni na teh severnih območjih. In vendar, dasi smo ugotovili, da bi bilo treba iz previdnosti ločiti Venete od Slovanov, ne gre podcenjevati pričevanj Plinija, Tacita in Ptolomeja, kljub temu, da slovita *Tabula Peutingeriana* postavlja *Venede Sarmatae* bolj na jug, v Dakijo med Donavo in Dnjester ... Tudi o toliko razglašanem jezikovnem sorodstvu balto-slovanščine, ki naj bi jo potrjevalo dolgotrajno sosedstvo v zgodovinskem obdobju, je spričo mnogih preseljevanj indoevropskih plemen zelo težko natančneje časovno in prostorsko opredeliti za predzgodovinska obdobja ... Iz mnogih zelo nasprotujočih si mnenj je mogoče reči le nekaj določnejšega, da v začetku našega štetja Slovani niso živeli neposredno onstran Karpatov ampak nekod še severneje ... Rimljani, ki so imeli široko razpredeno trgovanje tudi na severu Evrope, ne poročajo nič o Slovanih. Zato je treba iskati njihovo domovino na nekem osamljenem in težko dostopnem prostoru, ki je bil zelo majhen ... to naj bi bilo v Polesju in močvirjih Volinije, to je v Pripjatskih močvirjih ... «. Temu sledi trdovratno vztrajanje in dokazovanje, da pred »veliko selitvijo« v 6. in 7. st. iz nekega osamljenega in tesnega ozemlja tolikšne množice ljudi, ki je lahko preplavila dobršen del Evrope, o Slovanih ni ne duha ne sluha!

Zato je nadvse poučen zaključek:

»Poročanje Konstantina Porfirogeneta v delu 'De administrando imperio' okoli leta 950 o izvorni domovini Srbov in Hrvatov je mnoge vznemirjalo in jih še vedno moti. Vsa dosedanja raziskovanja, čeprav prepleskana z novimi pristopi, niso dala nikakršnih sprejemljivih izidov. Tako ostaja neznano področje od koder so Slovani prišli na Balkan,

prav tako kot to velja za vse druge Slované ...”!

Leta 2002 je Heinz Grünert izdal knjigo kar na 405 straneh “Gustaf Kossina – Von Germanisten zum Prähistoriker” (Vorgeschichtliche Forschungen 22, VML 2002), v kateri skuša vsaj olepšati lik tega razvpitega zgodovinarja, utemeljitelja nemške predzgodovinske arheologije, ki se je osramotil s sodelovanjem pri nacističnem programu ustvarjanja velikonemškega pojmovanja germanske preteklosti. Pisec sicer tega ne zanika, vendar pa sedemdeset let po Kossinovi smrti poskuša opravičevati, oziroma ‘ponovno oceniti ne pa zgolj obsojati’ njegovo ravnanje. Grünert hoče tudi omiliti obsojanja vredno Kossinovo pronacistično delovanje na berlinski univerzi, češ, da je bil pod silnim vtisom usode Nemčije med prvo svetovno vojno, kar ga je potisnilo v objem nacistične ideologije. Ne glede na Grünertovo olepševanje pa je treba jasno povedati, da je bil Kossina strupen in zaničljiv zlasti do Slovanov in sodi med tiste (ne le zgodovinarje!), ki so ustvarjali podlago za »Drang nach Osten«, saj Slovani nimajo rasnih danosti za samostojnost in jim zato morajo vladati Nemci.

Zato nas ne sme čuditi, da so v Poznanju na Poljskem pripravili leta 2000 mednarodni simpozij “Evropska arheologija”, kjer so v dvaindvajsetih referatih obravnavali delovanje in obnašanje arheologov v Nemčiji, Franciji, Poljski, Britaniji, Skandinaviji, Rusiji, Ukrajini, Češki, Bolgariji, Italiji, Španiji in na Balkanu, ki so bili v 19. in 20. stoletju pod močnim vplivom političnih razmer, ter se trudili uskladiti različne arheološke ideologije in ustvariti neko skupno vseevropsko arheološko ideologijo in metodologijo, kar naj bi omogočilo nove poglede na prazgodovino.

Toda poleg novodobnih manipuliranj z zgodovino poznamo tudi veliko zelo starih potvarjanj. Tako Karl A. Enenkel, Jan L. de Jong in Jeanine de Landtsherr v “Recreating Ancient History” (Brill, 2001) ugotavljajo, da so skozi dolga stoletja predelovali in po svoje tolmačili dela Plutarha, Polibija, Lipsiusa in mnogih drugih, zato je potrebno stare vire vselej na novo prebirati in jih reinterpreterirati. Poleg tega se srečujemo z mnogimi prepisi starih del, od katerih si mnogi med seboj nasprotujejo, spet drugje stari avtor navaja še starejšega, čigar delo se je izgubilo, in nič gotovega ne vemo, če ga je prav citiral. Vsekakor je prihajalo od samega začetka do manipulaciji virov, s čimer so služili določenim osebnostim ali narodom, da bi povzdignili njihovo slavo in čast, tudi za vsiljevanje svoje volje v sedanjosti.

Tudi Jerry Toner v “Rethinking Roman History” (Olenader, 2002), ki je razčlenil obravnavo zgodovine Rima skozi stoletja ter ugotovil, da moramo biti sila previdni tudi pri branju ‘avtoritet’!

Toda poleg teh ideoloških (političnih) zastranitev obstajajo še težave drugačne vrste, ki jih skušajo mrzlično odpraviti, k čemur naj bi prispevala cela vrsta mednarodnih srečanj strokovnjakov. Naj jih za ilustracijo nekaj omenimo. Tako je bila leta 2000 v Stockholmu 6. mednarodna konferenca o evropskem mezolitiku, kjer so bila osrednja vprašanja: Kaj sploh vemo o mezolitiku? Kaj razlikuje mezolitik od predhodnega in kasnejšega obdobja? Kaj so imele različne mezolitske kulture skupnega in kaj jih je ločevalo? Mnogo je še nejasnega, poglobljeno raziskujejo, kako se je poleg lovstva in nabiralništva že uveljavljala blagovna menjava med srednjo in

severno Evropo, kar je pospešilo tudi prenos kulturnih vzorcev, čeprav pri tem ni prihajalo do množičnih preseljevanj. Še prej, leta 1996 je bila v Szolnoku mednarodna arheološka konferenca “Od mezolitika do neolitika”, da bi pojasnjevali proces “neolitizacije”, to je namreč tisto za človekov kulturni razvoj ključno obdobje, ki ga nekateri imenujejo tudi “neolitska revolucija”, v katerem se je uveljavljalo poljedelstvo kot napredna tehnologija, ter metalurgija bron. Kakšni odnosi so obstajali v širšem evrazijskem prostoru?

Za primer naj nam služi Orjan Engedal, ki v svojem najnovejšem delu “The Nordic Scimitar: External relations and the creation of elite ideology” (Archaeopress, BAR S1050, 2002) obravnava družbeno razslojevanje in ‘elitizacijo’ v Skandinaviji med bronasto dobo, oslanjajoč se na poseben obrtniški izdelek – zakrivljeni bronasti meč, znan kot scimitar, za katerega mislijo, da izhaja iz Anatolije. Avtor je raziskoval njegovo razširjenost od Male Azije do Skandinavije ter ugotavljal, kaj je ta meč predstavljal za njegove nosilce, predstavnike elite, ter ne nazadnje, kakšne povezave so sploh obstajale med dvema tako oddaljenima področjema že v 17. st. pr. n. št.

Toda če so nedvomno obstajali ti stiki, so morali čez vmesno ozemlje, ki pa ni bilo vedno po najkrajši poti! Dokazano je, da so trgovci potovali z Bližnjega vzhoda proti severu čez Črno morje in nato po kopnem skozi Ukrajino ter naprej. Morske poti so bile že zdavnaj čislane, tako so pripluli z ladjami do zgornjega Jadrana ter od tam naprej na sever, ali pa do Genovskega zaliva ter čez Alpe v notranjost celine. A tudi daljša pot po Sredozemskem morju naokoli mimo Britanskega otočja v Skandinavijo ter na Baltik jim ni bila odveč.

Ampak sedaj je že čas, da se vprašamo, kdo so Indoevropejci in od kod so prišli?!

Izvor indoevropcejev

O prazgodovinskem naseljevanju Evrope je še veliko odprtih vprašanj. Najpreprostejše je, čemu so se sploh selili ljudje z juga na mrzli in neprijazni sever? Tega se v zadnjem času loteva poleg drugih npr. John F. Hoffecker v delu »Desolate Landscapes: Ice Age Settlement in Eastern Europe« (Rutgers, 2002), ki nam že v naslovu samem dovolj zgovorno slika okolje ledenodobnih nasebin v neobljudeni, pusti pokrajini vzhodne Evrope, kjer je le sposobnost modernemu človeku omogočila, da se je prilagodil surovim okoliščinam severne Evrazije, to je nekaj kar Neandertalcu ni uspelo, je bil velik podvig in znaten korak v človeški evoluciji. To gre pripisati spremembi obnašanja, razvoju novih tehnologij in organizacijskih veščin, kar pomeni, da se je bil človek sposoben prilagoditi tršemu in mrzlejšemu podnebjju v pleistocenu. Pisec se opira na številne raziskave, ki so jih opravili ruski znanstveniki ter pojasni, kako je takratnim ljudem uspelo preživeti. Vendar ostaja ne povsem pojasnjeno, zakaj so se ljudje selili na neprijazni sever, saj takrat zemlja še ni bila tako obljudena, da bi ne bilo zanje dovolj življenjskega prostora v zmernejšem pasu.

Podobno se loteva vprašanja srednjepaleolitskega naseljevanja v severni Franciji Jean-Luc Lochet v knjigi »Bettencourt-Saint-Ouen (Somme) – Cinq occupations paleolithique au debut de la derniere glaciation« (DAF 90, 2002), v kateri obravnava selišča na prostem v začetku zadnje poledenitve. Našel je pet nasebinskih stopenj v razponu 40.000 let, pri čemer litične in favnične najdbe nakazujejo, da je mogoče šlo za začasna lovska bivališča. Zelo širok časovni razpon nasebine je omogočil zelo zanimivo primerjavo razvoja človekovih življenjskih navad, uporabljenega orodja in orožja. Če bi držalo, da so to bila začasna lovska bivališča, bi to pomenilo, da so takratni ljudje prihajali tja z juga in se s plenom vračali, vendar je to dvomljivo, saj ni pojasnjeno, kako so lahko prenašali velike količine mesa na tako velike razdalje, kar predstavlja po eni strani transportni (še ni bilo udomačenih tovornih živali) po drugi strani pa sanitarni problem, da se ulov ni spridil. Če pa so se selili za živalskimi tropi, ali je to zajelo vse prebivalstvo (lovce z družinami vred) na določenem področju ali le določene skupine, medtem ko so druge ostajale na nekem določenem izhodišču. Domnevati smemo, da bi (čeprav začasno) izpraznjeno območje kot potencialno lovišče zasedli ljudje od drugod in bi se začasno na sever odseljeni lovci ne imeli kam vrniti. Če pa bi se, bi to bil lahko razlog za spore in spopade, vendar bi taka izkušnja razumskemu človeku zagotovo služila kot osnova za sklep, da se nikoli ne sme pustiti praznega izhodišča. In tako se pojavi dodatno vprašanje, kdo je ostal; samo starci, ženske in otroci zagotovo ne, torej je prišlo do nekakšne delitve dela, potreben je bil dogovor o razdelitvi plena

itd. Podobno je veljalo za lovišča na severu, ali so bila ta že v davnini razdeljena med posamezne skupine ljudi in kako so si to med seboj porazdelili, če so si, ali pa so si jih morali vsako leto nanovo priboriti? S tem so se razvijali družbeni odnosi.

Da so ta vprašanja pereča, med drugim priča tudi sedemindvajset prispevkov z mednarodne konference 1999 v Tübingenu »Naselitveni sistemi v srednjem paleolitiku in srednji kameni dobi«, kjer so obravnavali spoznanja ob najnovejših izkopavanjih ter razvili nove teoretične modele in zamisli, da bi razložili dinamiko poselitve na območju Afrike, Azije in Evrope, saj dosedanji pristopi niso omogočali zadovoljivih razlag, zakaj so se sploh ljudje selili, če so se.

In v sklopu iskanj pravih odgovorov je tudi vprašanje od kod Indoevropejci?

Primer klasičnega pristopa je **Luigi Pareti**, ki ga navajamo zato, ker je bila njegova knjiga uvrščena v reprezentativno in obsežno "Zgodovino človeštva" izdano pod okriljem UNESC-a, kjer lahko preberemo (ZGO II/1 str. 6): »Bojevniška plemena, nomadska in napol nomadska, razpršena po brezmejnih stepah srednje Evrazije, so se venomer gibala. Imela so različne cilje. Iskala so nove pašnike in novo zemljo, ki bi jo v ugodnem podnebnju začasno obdelovala; mikal jih je plen; ali pa so se umikala pred napadi še bolj barbarskih in močnejših tolp, ki so jih pritiskale v hrbet ... Veliko teh selitvenih valov je prizadelo tako imenovane indoevropske narode, ki so ne glede na svojo prvotno rasno sestavo dolgo časa živeli na sosednjih ozemljih. Prevzeli so podobne jezike in sorodne civilizacije. Selitve Indoevropejcev, ki so pritiskali v Italijo in na najbolj zahodna evropska ozemlja, in skupine, ki je krenila proti vzhodu in prišla do Indije ... zapletena srednja preseljevalna plast, sestavljena iz ljudstev, ki so govorila grška, makedonska, traškofrigijska in ilirska narečja in so v zaporednih valovih prodrli na Balkan, v Anatolijo in še naprej. To gibanje se je začelo že mnogo prej – bržkone že v bakreni dobi ali pa v začetku bronaste dobe – ko so predstraže "helenskih" ljudstev prodrle na grški polotok«. Po tem bi lahko sklepali, da je Pareti mnenja, da je iskati izvor Indoevropejcev v brezmejnih stepah srednje Azije. Toda kaj je za prof. Paretija osrednja Azija? Začudimo se, ko preberemo, kar je zapisano v slovenskem prevodu njegovega prispevka v 'Zgodovini človeštva (ZGO II/1 str. 53): »Prvotnega domovanja Indoevropejcev pred njihovo razpršitvijo ni lahko ugotoviti. Bili so še napol nomadi in so zato morali menjavati bivališče; poleg tega so se posamezne skupine odcepile od glavnega debla ob različnih časih, zato moramo domnevati, da so nekatere ostale v skupni domovini, ko so druge že odšle. Zato je bilo verjetno več zaporednih selitev – **začele so se v osrednji Aziji** (podčrtal L. V.) – na ozemlje severno od Črnega morja in Kavkaza; tja so postavili Perzijci svoj Adžriana Vaedžo, »domovino arijcev« (s tem imenom so označili narod, ki mu pravimo Indo-Iranci)«.

Torej so bili Predindoevropejci nekod v osrednji Aziji?

Severno od Črnega morja in Kavkaza so po selitvi živeli Indo-Iranci ali arijci (Arijci?).

Kdaj se je to zgodilo ali dogajalo?

Vendar je isti zbirki »Zgodovine človeštva« razvil sir **Leonard Wooley** (ZGO I/2, str. 452) svojske poglede in nas posebej zanimajo tisti, ki se tičejo našega ozemlja.

Opozarja namreč na dejstvo, da arheologija govori o ljudstvih »zvončastih gomil«, o »terramarikolih«, o »unetiški«, »adlerberški«, »lužiški«, »elargarski« in »apeninski« kulturi, s čimer označujemo ljudstvo s kakim določenim njegovim izdelkom ali značilnostjo, kulturo pa z njenim zemljepisnim področjem ali še pogosteje z imenom kraja, kjer so prvič odkrili njene ostanke. Wooley sklene: »Dejstvo je, da ne vemo, kdo so pravzaprav bila ta ljudstva; o njih ne vemo skoraj nič, pač pa samo nekaj o rečeh, ki so jih izdelovala in uporabljala ...". Tako naj bi tudi ne vedeli veliko o jeziku teh ljudi.

Toda paleolingvisti so svojevrstni »arheologi« in se ne dajo kar tako, tako kakor pravi arheologi tudi sami »kopljejo« (po besediščih dokumentiranih starih jezikov ali tudi po današnjih živih jezikih) ter na temelju »črepij in drugih izkopanin« (korenov, osnov besed, posameznih arhaičnih besed ali besednih zvez itd.) rekonstruirajo prvotne, prastare ali celo izumrle jezike. Kot primer omenimo v povzetku mnenje hrvaškega jezikoslovca Alemka Gluhaka (GLU str. 52):

– V 5. – 4. tisočletje pr. n. št. se je govoril indoevropski prajezik. Zna biti, da je bila pradomovina Indoevropejcev (pred oddvojitvijo heto-luvijskega jezika) na severnem delu Bližnjega vzhoda (v Mali Aziji in v goratih področjih gornje Mezopotamije), toda verjetno in delno na Balkanskem polotoku.

– Po 5. – 4. tisočletju pr. n. št. so se izdvojili predniki bodočih toharskih, keltskih in italjskih jezikov, ki se kasneje razdvoje na toharsko in italo-keltsko skupino, slednja pa kasneje na italjsko in keltsko.

– Ne po 3. tisočletju pr. n. št. se loči grško-armensko-arijska skupina.

– Posebno grupo tvorijo tim. **staroevropska** narečja: keltsko-italjsko, ilirsko, germansko, baltsko in slovansko, ki je imela neke stike s Toharci. Ta grupa naj bi prišla v vzhodno Evropo skozi srednjo Azijo in so vsi skupaj nekaj časa živeli v severnem Primorju ter v stepah okoli Volge – kjer so bili v stiku z vzhodnimi Iranci (Skiti) – od tam so se preselili v srednjo Evropo; morda v 3. tisočletju pr. n. št.

– Tudi baltsko-slovansko-germanska skupina se je kmalu razdelila. V 3. tisočletju pr. n. št. so bili Balti na gornjem Podneprovlju in v porečju reke Nemunas (Njemen), v stiku s Tračani, ki so bili že v 2. tisočletju pr. n. št. razen na Balkanu tudi na zahodu Male Azije.

– V 3. tisočletju pr. n. št. so bili slovanski sosedje Italci na jugu, **Iliroveneti** (podčrtal L. V.; po Gluhaku so bili Veneti torej Iliri) na severozahodu, Balti na severovzhodu, in Tračani na vzhodu.

– V 2. tisočletju pr. n. št. se Slovani pomaknejo na severovzhod in pridejo v stik z Ugrofinci, Balti gredo na sever, Tračani in Iliri na jug.

– V 2. tisočletju pr. n. št. odidejo iz srednje Evrope na jug, na Apeninski polotok Italci; približno takrat pridejo na Balkan Iliri.

– Sredi 1. tisočletja pr. n. št. se z zahoda razširijo Kelti v Podonavje do Češke in pridejo celo v Malo Azijo.

– V drugi polovici 1. tisočletja so Slovani v stiku z Germani, Balti, Iranci in Kelti (po odhodu **Venetov** (op. L. V.: torej so se Veneti medtem odcepili od Ilirov)

Zakaj vse te nenehne selitve celih ljudstev s konca na konec Evrope? Kaj je množice gnalo naokrog, pri čemer so le zamenjevali prostore, kot bi se šli neke vrste turizem celih narodov. Nobenega razloga ni videti za kaj takega, saj se niso naseljevali na prazne prostore, pri čemer naj bi se od tam odselili dotedanji naseljenci. Poleg tega selivci

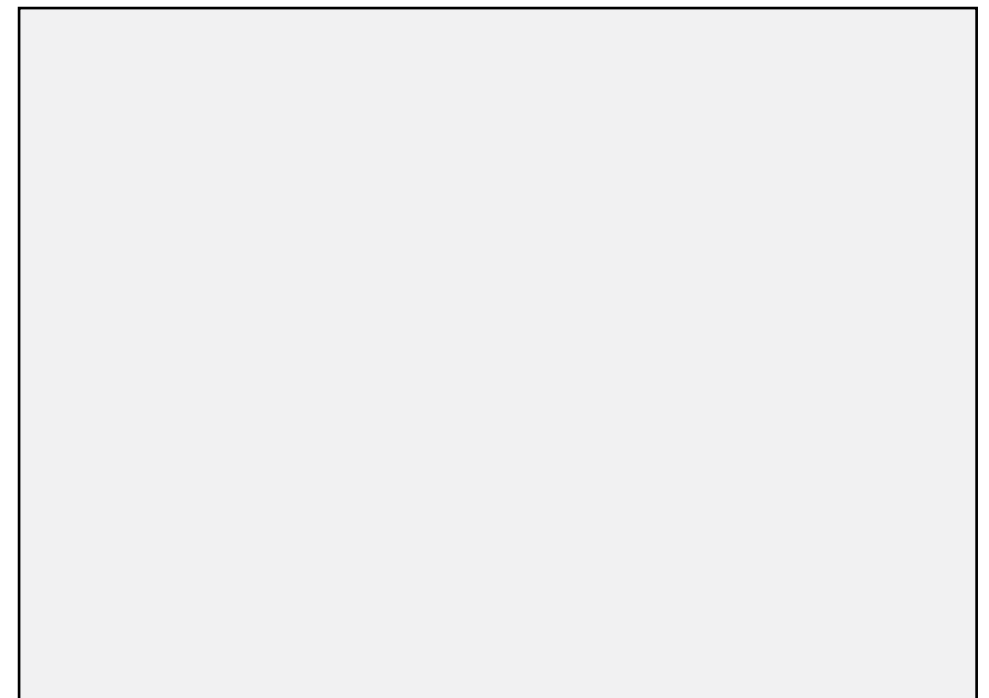
niso potovali po praznih pokrajinah, saj bi se sicer tam ustavili, mar jih niso spotoma tamkajšnji prebivalci ovirali, ali so jim dajali celo hrano, če si je niso nasilno sami jemali, pri čemer je neizogibno prihajalo do krvavih spopadov ... ? Mnogo vprašanj brez prepričljivega odgovora!

Gluhak nekoliko naprej (GLU str. 54) daljuje: Praslovani ... za Evropo se v nekem pogledu na jezikovno preteklost predpostavlja, da je bila **neprenehoma indoevropska** (podčrtal L. V., to se sklada s teorijo kontinuitete), da ni bilo poindoevropljevanja neindoevropskega prebivalstva, vendar to, kot se zdi, poudarja Gluhak, ne izključuje postopnega naseljevanja Indoevropejcev v Evropo z vzhoda in z juga. Kot vidimo se Gluhak približuje teoriji kontinuitete. Nato nadaljuje GLU str. 55): Slovani so bili v stiku z Italci preden so ti odšli v 2. tisočletju pr. n. št. na jug (to je mogoče v jeziku zaslediti pri besedah *gospodin, strojiti, mlat, kladivo*); v stiku so bili tudi z Iliri, ki so do selitve na jug živeli južno od Baltika in so mogoče pri tej selitvi **šli skozi** (op. L. V.: kako so šli skozi?!) slovanske kraje (op. L. V.: kje so bili ti kraji; z Baltika kam na jug). Tudi s Kelti so bili Slovani v stiku (o čemer po Gluhaku pričajo izrazi: *krava, konj*); del Keltov severno in vzhodno od Karpatov se je stopil s Slovani. Na vzhodu so bili Slovani v stiku z Iranci (Hrvati) severno od Črnega morja, kjer so bili tudi Sindi, Meoti in drugi (Srbi in Hrvati). Zahodno so bili Veneti, ki so kasneje šli na jug – zato so Germani svoje nove vzhodne sosede Slovane še naprej imenovali s starim imenom **Veneti** (Winden, Slaven) (op. L. V.: Mario Alinei trdi, da je samo ime Veneti slovansko). Pred selitvijo (op. L. V.: kot tu slišimo so se cela ljudstva po Evropi dolga tisočletja nenehno samo selila, a čemu?) so Slovani v glavnem živeli severno od Karpatov, vendar kot izgleda je bilo nekaj plemen, ki so živela južneje v Panoniji in na Donavi (op. L. V.: katera so bila ta plemena?, kako številna so bila? in kje vse so bila?, mnogo je vprašanj brez odgovora). Gluhak nadaljuje: Slovani so se razselili med drugim tudi na zahodni Balkan, kamor so po **jantarski poti** prihajali sredozemski vplivi; znatne selitve (op. L. V.: torej so bile prej tudi!) Slovanov so se začele v 6. st. n. št. in v 7. st. so prišli do Peloponeza (str. 56), vendar so se tam kmalu pogrčili. Vendar pa nas Gluhak pošteno opozori, da **je vse to le eden od mogočih pogledov** ter nas napotuje na Martineta, J. Grkovića in Handryja. Glede Etruščanov pa Gluhak pravi (GLU str. 89): Njihove napise imamo od 7. do 1. st. pr. n. št. (med 7. in 6. st. pr. n. št. jih imamo za staroetrusčanske), vendar izgleda, da so nekateri znali etrusčansko še v 5. st. n. št. Gluhak meni, da je tudi etrusčina iz nostratične naddružine, a da je bližji vzhodnonostratični veji. Opozarja, da drugi jezikoslovci povezujejo etrusčino s sino-kavkaško naddružino in to s huritsko-urartskimi jeziki. Po njegovem so nostratični prajezik govorili do 15. tisočletja pr. n. št.

V novejšem času so se pojavile o izvoru Indoevropejcev (IE) tri prevladujoče, med seboj tekmujoče, v ideološkem bistvu razhajajoče se, a glede zemljepisnega izvora na nek način dopolnjujoče se teorije.

Osvajalci (invazionistične teorije)

Lahko imenujemo kar 'tradicionalna', temelji na zamisli, da so bili IE, preden so se razselili, bojoviti pastirski nomadi, ki so v halkolitiku (bakreni dobi), torej v IV. tisočletju pr. n. št., vdrli v Evropo, akulturirali dotedanje prebivalce in popolnoma nadomestili prejšnji(e) jezik(e) z indoevropsko. Vidna predstavnica moderne oblike te teorije pokojna Litvanka delujoča v ZDA Marija Gimbutas, je v šestdesetih letih 20. stoletja razvila svojo 'teorijo kurganov', po kateri naj bi bila zibelka IE na severni strani Črnega morja, torej v južni Ukrajini oz. južni Rusiji, od koder so z vojaško silo zavzeli Evropo. Njena pomembna pristaša sta med drugimi v ZDA rojeni severnoirski arheolog James Mallory in ameriški lingvist Wilfred Lehman.

Hipoteza Marije Gimbutas o "invaziji kurganskih ljudstev", to naj bi bili prvotni Indoevropejci, vojščaki na konjih, ki naj bi v začetku 4. tisočletja pr. n. št. začeli osvajati Evropo z območja nad Črnim morjem.

pokazal, da so Madžari celo vrsto pomembnih toponimov tudi na ozemlju Vojvodine sprejeli od Slovanov. Tako na primer madžarska *Bacska* (in potem nemška *Batschka*) vsebuje slovanski sufiks *-iisk-*, zato je treba ime izvajati iz našega *Bačka* (tj. *Bačka pokrajina*). Skok zaključuje, da je to očiten dokaz, da so tod stanovali Slovani že od najstarejših časov svojega prihoda v te kraje. Enako priča *Szerem* (*Szerem megye*), ki ga ni mogoče izvajati iz latinskega *Sirmium* (ime za Mitrovico) brez posredovanja Slovanov. *Sremú* (*Sermi* [loc]) = *(*vú*) *Sermü*. Prav tako velja za madžarsko *Duna* iz slovanskega *Dunajü* (in ne iz *Äd'óíáâéñ* in podobno, od koder prihaja današnja sloven. Donava, srbh. Dunav). Tudi madžarska Tisza s svojim končnim 'a' dokazuje izpeljavo iz slovanskega Tisa (antično ime Pa-thissus je bilo moškega spola!). Vzporediti je treba še Slovinje, ki je v madžarščini izšlo iz srednjeveške latinščine Slavonia. Takih primer je zelo veliko».

Na že omenjenem zemljevidu v Meyersu, ki kaže na slovansko razširjenost med 6. in 9. st. n. št. je videti zapisano »Slowenen« (kar ni Slawen kot na istem zemljevidu ob Ilmenskem jezeru!) na celotnem ozemlju vzdolž rek Drave in Save ter spodnje Donave vse do izliva v Črno morje! Če to primerjamo z zgornjimi navajanja Popoviča (POP) glede slovenščine, ki naj bi nekoč zajemala vse današnje kajkavsko območje, le za Srem se ne strinja z A. Marguliesom, da bi bili tam kdaj kajkavci, potem je treba stvari pogledati v novi luči.

Selišček, ki je seveda s svojimi razmišljanji v okvirih standardne zakarpatske teorije, išče rešitve za ta problem in opozarja (SEL, str. 518 i.n.) v poglavju 'Serbskohrvatski jezik': »Na vzhodu in zahodu so Srbo-Hrvati od začetka bili v sosedstvu z Bolgari in Slovenci, spričo cesar so tam srbo-hrvaški govori pridobili nekatere značilnosti bodisi iz slovenščine bodisi iz bolgarščine. Na vzhodu zajema to področje vzhodne in južne Srbije in beograjski prof. **A. Belič** te govore združuje v eno prizrensko-timoško skupino, ki naj bi segala do Sofije. Vendar dobršen del tega narečja sodi v bolgarsko območje ... Na zahodu najdemo take govore, ki kažejo poleg splošnih srbo-hrvaških značilnosti tudi svojstva slovenščine, te imenujemo kajkavske, ker uporabljajo *kaj* namesto *čto* ... *Kaj* (nekoč *ka*) ne predstavljajo osnovno in izvirno značilnost teh govorov. Do dandanašnjega se tam ne zanikuje le z *nikaj*, ampak ponekod z *nič* namesto **ničto*. Pač pa je *kaj* namesto **čto* – splošno razširjeno v slovenščini. Obstaja še cela vrsta drugih značilnosti, ki zbližujejo kajkavščino s slovenščino ...».

Tudi **Ivan Popović** (POP, str. 83) v VI. Poglavju 'Zahodna skupina južnoslovanskih jezikov in njen razpad na srbohrvaščino in slovenščino' pravi: »Slovenski jezik (kajkavsko narečje) je zaobjel del severovzhodne Italije, del Koroške v Avstriji, celo današnjo Slovenijo, morda en del hrvaške Istre, Hrvaško Zagorje do Kolpe, Karlovca in Gorskega Kotarja, en del jugozahodne Madžarske okoli Blatnega jezera (razmejitev proti srbohrvaščini na tem ozemlju ni mogoča, ker nam slovanski elementi v madžarščini tega ne omogočajo) in končno zahodni del Slavonije (o tem poslednjem nam govori J. Hamm, medtem ko A. Margulies, očitno napačno, postavlja kajkavce celo v Srem). Srbohrvaščina (čakavščina in štokavščina) zajema: celotno Hrvaško razem prej omenjenih predelov, vzhodno Slavonijo, del južne Madžarske, Vojvodino,

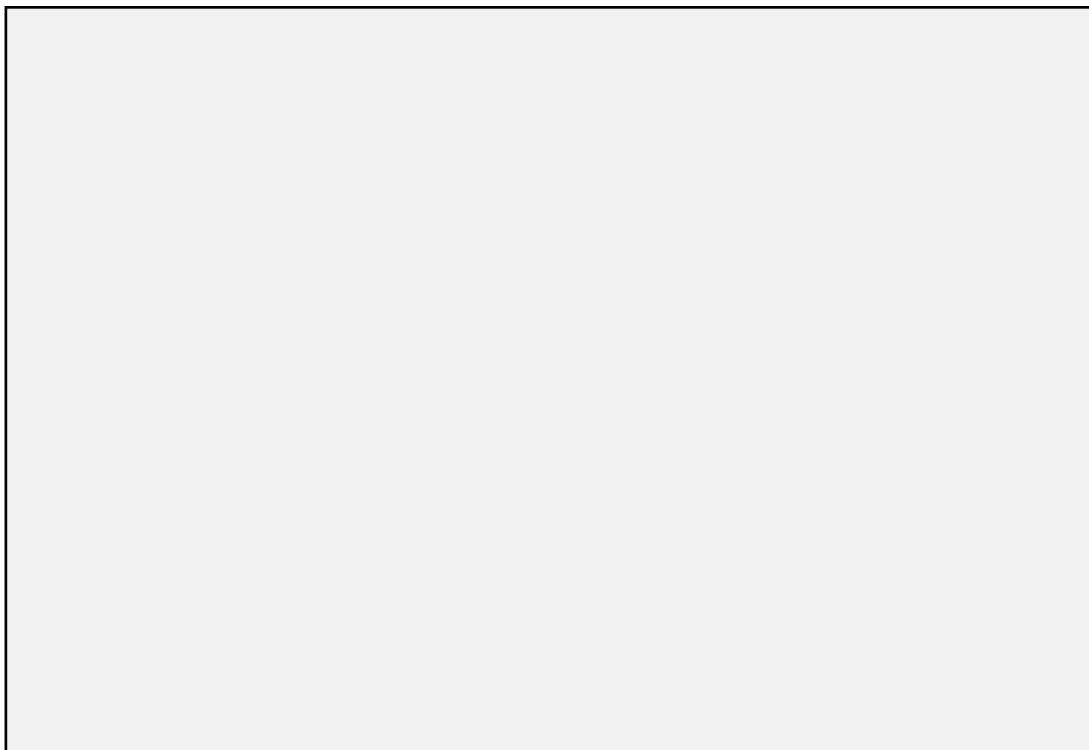
severozahodno Romunijo, Bosno in Hercegovino, Srbijo in Kosmet, zahodni, manjši del Bolgarije, Dalmacijo, Črno goro in severno Albanijo. Ko smo tako jezikovno in zemljepisno razmejili srbohrvaščino od slovenščine, zapuščamo proučevanje slednje in se bomo naprej zadrževali le na srbohrvaščini.«

Sicer še vedno v okviru tradicionalne poselitvene teorije, nam **Francis Conte** ponuja s svojimi raziskavami dodatne argumente za sodobno teorijo kontinuitete. Šolal se je na St. Antony's Collegu v Oxfordu, nato na univerzah na Harvardu in v Leningradu, sedaj profesor na znameniti Sorboni v Parizu, pred tem direktor Inštituta za slavistične študije v Bordeauxu, je 1986 izdal v Parizu knjigo »Les Slaves. Aux origines des civilisations d'Europe«, ki je bila prevedena tudi v druge svetovne jezike. Tisti, ki se je učil zgodovine le iz slovenskih učbenikov, najde v njej veliko takega, kar bi pri nas bilo deležno podcenjevanja in posmeha. Sam zapiše (n.d. str. XXII): »Vendar nam zgodovina, na izrazit način pa slovanska zgodovina, oskrbi zatajevana pričevanja: zato se moramo zateči k arheološkim izkopavanjem in jezikovnim raziskavam.« Navedimo le en primer, ki je v značilni povezavi s tistim, kar bomo še prebrali v nadaljevanju. Conte, ki spričo svoje temeljite izobrazbe in specializacije zelo dobro ločuje med Slovenci, Slovaki, Slavonci, navaja, da so se Slovenci razdelili na dva dela, od katerih en del živi na sedanjem ozemlju, drugi del pa se je (Conte pravi: morda v 4. st.) odpravil na sever ter živeli v Novgorodu, v okolici Ilmenskega jezera, ter se je dolgo ločeval od Rusov. Tako pravi Conte: »Tudi pleme "Slovenec" se je razdelilo na dve veliki skupini, ki sta se usmerili v nasprotni smeri. Ena se je odpravila na jug čez Alpe in se naselila v današnji Sloveniji (v Jugoslaviji); druga je šla na severovzhod – morda v začetku 4. st. – proti gornjemu Dnepru in nato k Volkovu ter poselila okolico Ilmenskega jezera, kjer so asimilirali tamkajšnja baltske in ugrofinske naseljence. Te slovenske skupnosti so med 7. in 9. st. osnovale lastne kneževine okoli mestnih jeder – Ladoge (ki je prav tako kakor Izborsk finskega porekla) in predvsem Novgoroda, ki bo postal eden prvih nosilcev ruske države, še preden je dosegel slavo najbogatejšega mesta-države v srednjem veku. Do 15. st. je to bilo bogato trgovsko mesto, ki si ga je moskovska aristokratska republike najprej podredila in nato uničila, da je Novgorod postopoma shiral do neznatnega podeželskega mesteca v 18. in 19. st.. Šele v 20. st. so odkrili arheologi njegovo slavno preteklost (CON str. 26)«. Značilno za srbohrvaški prevod tega Contejevega dela (CON/a str. 31) je, da kljub popolnoma jasnemu stališču, da so se Slovenci razdelili na dve skupini od katerih ena danes živi v Sloveniji, se je prevajalcu zdelo potrebno imenovati to pleme 'Slovene' in ne 'Slovenci', medtem ko je italijanski prevod ohranil izraz 'Slovenci-Sloveni'. Prav tako je prozoren poskus srbohrvaškega prevajalca, ki je vtaknil pripombo v naslednje besedilo: »Tako nahajamo istočasno Hrvate na področju zgornje Visle (odtod mogoče izhaja tudi ime Krakov) in na obalah Jadrana; Slovence v jugovzhodnih Alpah, Karantaniji in Istri in Slovence [v srbohrvaškem prevodu Slovene, s pripombo*] v Novgorodu; Lužiške Srbe (Sorabe ali Srbski Lud) v gornjem toku Labe, danes v Vzhodni Nemčiji, Srbe zahodno od planine Balkan; Bodriče (Obodrite) poleg Donave in na obalah Baltiškega morja; Poljane ob Visli in

. . . VENETIA ET HISTRIA

vvv RAETIA

+++ TRANSPADANIA

Vzhodne Alpe segajo od Panonske nižine do meje, ki teče od Lago Maggiore, čez prelaz St. Gotthard do Schwyza in Bodenskega jezera, severneje je Donava in onkraj nje Črni les-Schwarzwald ter Švabska jura. Celotno to območje Sienčnik in Grafenauer opredeljujeta kot ozemlje nekdanj naseljeno s Slovenci, kar dokazujejo tamkajšnja slovenska imena. Severna dela 'VENETIE ET HISTRIE' in 'TRANSPADANIE' sodita v glavnem danes v tim. retoromansko področje, ki naj bi ga po teoriji kontinuitete M. Alineija že v mezolitiku/neolitiku naseljevali 'poslovanjeni Italidi'. Ker pa je to področje genetsko zelo stabilno, razlagajo, da ni bilo preseljevanj in zato upravičeno mislimo, da so to bili kar Slovani sami.

Toponomastični primeri

Preden začnem s posameznimi primeri, se mi zdi primerno navesti misel priznanega italijanskega jezikoslovca Pellegrinija, ki je sicer pristaš stare šole in – ne le po mojem mnenju – dokaj trdovraten pri zagovarjanju romanske etimologije in skop pri upoštevanju (zlasti) slovanskih osnov, kar se med drugim kaže tudi tako, da na vse kriplje išče etimologijo toponimov na temelju latinskih ter romanskih primkov, rodbinskih in osebnih imen, a je vendar vključil v zbirko 'Oronimi Bellunesi' naslednji zapis Piergiorgia Cesca Frare:

“...skrajni severovzhodni rob pokrajine Belluno, to je Val Visdende (Comelico, Cadore) in zajema kratki lok zahodnega dela Karnijskega grebena ...grebena, ki jo ločuje od Avstrije (vzhodne Tirolske in Koroške), medtem ko jo Peralba deli od Karnije v Furlaniji ...ta drobceni kotiček v Cadore, sosednjimi tirolskimi, koroškimi in karnijskimi ozemlji, lahko zajamemo v paradigmo za mnogo širši prostor, zajet med izvira Zile (Gail) in Plave (Piave), ki je od najstarejših časov torišče srečanj (spopadov) med različnimi ljudstvi, od katerih je vsako zapustilo očitne sledove za seboj v obliki toponimov, ki še danes pričajo, bolj od dokumentov, o preteklih dogodkih. Tako so si slovanska, romanska in nemška ljudstva delila dolino Zile; in Furlani, Cadorini ter Sapadini so izmenjaje posedovali pašnike okoli Peralbe ...» (ORO 3, str. 243).

Na žalost pa vsi rokopisi ne doživijo tako srečne usode, da bi se ohranili. Drastičen je domač primer s srečnim koncem, ko je Marijan Trpin iz Gorice, znani slovenski narodnjak v Italiji, rešil s smetišča, kamor je prišel iz števerjanskega arhiva, rokopis pokojnega goriškega nadškofa F. B. Sedeja in prinesel P. Merkuju. Na 47 listih je Sedej podal etimologijo 257 krajevnih imen (MER 87). Sedej je bil zaveden Slovenec in goreč zagovornik narodnostnih pravic, zato je fašistična oblast dosegla, da ga je Vatikan zamenjal z Italijanom.

OPOMBA: Imena niso razvrščena v strogem abecednem zaporedju povsod tam, kjer so bila združena v sorodne etimološke gruče.

toponimih *Celina*; *Celine*, *Celince*, *Celinski hrib*, okoli leta 1706 na *zeline* (Pleterje). Srbohrvaško *cjelina*, *cjelica* »nezorana zemlja«, bolgarsko *celin*, *celina* »nezorana zemlja«; cerVENOSLOVANSKO *celizna*, rusko, narečno *čelizna* »krčevina«, poljsko *calizna*, češko narečno *celina*, dolnjelužiško *cylina*. To je star agrikulturni termin (Niederle) izveden iz *celi* (Berneker, Miklošič) (ESSJ). Enako navaja *celina* - ledina Djurovičev srbhrv.-ruski slovar.

CEPLETISCHIS, Zoplotisχhis (+Čeplesišče; znana tudi, a ne priporočena oblika, Čepletišče) slovensko naselje pri Savogna (+Sovodnje) (PIR), v Nadiških dolinah, ob zgornjem toku reke Reke. Zelo verjetno lahko to ime uvrstimo pod geslo Čeplje, ki ga F. Bezljaj obširno obdeluje. Izhajalo naj bi iz antroponima *čepilū in ga najdemo celo na Pomorjanskem *Zempow*, *Zempin*, izvedeno verjetno iz *čepeti*; slovenski primeri Čepno, Čepinci, Čepovnik, Čoplanje itd. (ESSJ).

CERGNEU di sore, Cergneu di sopra, naselje z gradom pri Nimis (+Neme), nekoč last grofov Brazza (PIR).

CERNEGLONS, naselje pri Remanzacco (PIR), nedaleč od Čedadada. Černelje ...

CERNETICH, Cernetig, (+Černeče) slovenski zaselek pri Stregna (+Srednje) (PIR).

CERNI-PATOCC, (+Črni potok) z gore Lavro v Reziji (PIR); Lavera 1907 m.

CERNIZZA, (+Čarnica) slovenski zaselek pri Cosizza (+Kozca) (PIR), ob rečici Kozca, pritokom Nadiže. Slovenski pojem čeren je pogost v (mikro) toponimih: *Čren*, *Čerenje*, *Čerjenec*, *Čerjenca*, *Čerjena*, *Čerene* itd. Nekateri ne pristajajo na izhodišče čeren »skalovje«, pač pa na pogosto rusko *Čerenū* »hrastov gozd«, od koder črnolesūje »listnat gozd«. Bezljaj pravi, da južnoslovansko ni izpričano, vendar moramo opozoriti, da je na pobočju Sabotina pri Solkanu spomeniško varstvo zaščitilo *črniko* »bodika, božje drevce ali božji les, Ilex aquifolium« zimzelen s trnato nazobčanimi listi.

CESCLANS (čhasclans), lat. Cisclanum, naselje z grajskimi ruševinami pri Tolmezzu (+Tolmeču) (PIR). Če se odpravimo iz Gemone (+Humina) proti severu čez

Tagliamento (+Tilment) prispemo do kraja Interneppo na n.m. višini 245 m. se povzpemo na Cesclans na n.m.v. 386 m in se nato spustimo v Cavazzo Carnico na n.m.v. 288 m. Čez klanec, torej!

CESTAVOST, ime gozda v 18. st. ... v močvirjih v okolici Cervignana ... Zelo verjetno je to slovenski toponim izpeljan iz predkrščanskega imena slovenskega kmeta *Čestigost* (da so bili prisotni antroponimi te vrste gl. Necrologium Aquileiensis »Semigost« ... gre za sestavljenko iz slovenskega *čest* 'fortuna.(ALS).

ÇHADUGNEE, Cadunea, zaselek pri Imponzo (PIR). Imponz, Imponzo (a Pontiis?) pri Tolmezzu (+Tolmeč) (PIR); *kadunja* »rupa, kotlina«.

ÇHALE, Calla, (+Kau/Kal)slovenski zaselek pri Erbezzo (+Arbeč) (PIR), v Nadiških dolinah.

ÇHALGORED, Calgaredo, naselje pri Comeglians, upravno pod Tolmezzo (+Tolmeč) (PIR). Tako kakor pri *kaluža* iz *kal+luža* »mlaka«, *kal+gorod<kal+grad*, drugi del v premnogh toponimih razširjenih daleč izven današnjega slovenskega ozemlja: *Gradišče*, *Gradec*, *Gradina*, *Gradež* itd. (ESSJ, *grad* I).

Številna skupina toponimov, ki vsebujejo razširjeni samostojni toponim (kot je naš Kanal ob Soči) ali v sestavljenkah, terja posebno razlago. Bezljaj pravi, da je **kanal** »prekop, vodni jarek«, od koder izhajajo toponimi Kanal, Kanalska dolina, danes evropska kulturna beseda iz latinščine *can(n) alis*, srednjegrško *kanalion* (4. st.), danes itl *canale*, beneško italijansko *canal*, furlansko *canal* (op. L.V.: to ni točno, furlansko je čhanal, kar se izgovarja bolj mehko, že bližje č [gl PIR str.XXXVI]), novovisokonemško *Kanal*, narečno *Kandel*, severnovisokonemško *kanel*, *Känel*, srbohrvaško *kanal*, narečno *konal*, *kono*, *konol*. Zadnje izhodišče je latinsko *canna* »cev«, mezopotamskega izvora (Battisti-Alessio; Kluge; Götze; Skok) (ESSJ). Zingarelli pravi za **canna** - iz latinskega *canna*, to iz grščine *kanna*, asirsko-babilonskega izvora, »trstika« (ZIN). Semerano **canna**, akadsko *qanu* nem. »Rohr«, »trs, cev«, hebrejsko *qane* angl. »red«, »trs«, latinski in grški izraz sta pod vplivom akadsko-sumerskega *kannu* (*kan*: »recipiente«, »Gefäss; Kanne«, »posoda; kanta, kangla«

(SEM). Vendar bi tu kazalo opozoriti na **kuna** (II) »vulva«, ki jo omenja Bezljaj, čeprav naj bi bil izvor nejasen, primerjajo z ruskim *kuna*, *kunka* »vulva«. Vasmer sprejema domnevo pri Schrader-Nehringu in Bulatu, da je preko staroruskega pomena *kuninoje* »dota« povezava s *kuna* »Mustella« in preklicuje svojo prejšnjo razlago, da izhaja iz latinskega *cunnus* »vulva«. Nesprejemljivo je Brücknerjevo izvajanje iz *kuma* »botra«. Povezava z laponskim *kunna* »vulva« se zdi Vasmerju naključna. Medtem ko Lessiak povezuje slovenski *kuna* »vulva« in *kunka* »krota« (ESSJ). Glede na značilno cevasto obliko vulve, ne bi smeli izključevati neke predhodne skupne osnove med akadsko-sumerskim in slovanskim izrazom.

ÇHANAL, Canale, slov. Canalom, ozemlje spada pod Gorico, nekoč last grofov Rabatta. Celotno področje z 18 občinami je slovenskega jezika (PIR).

To je Kanal, Kanalsko v Soški dolini; kje je Pirona dobil za slovenski izraz »Canalom«, ni znano, čeprav je izredno zanimivo, ker sta tam okoli Tolminski Lom in Kanalski Lom.

ÇHANALAZZ di Grimacc, Canalazzo, (+Kanalac) slovenski zaselek pri Grimacco (+Grmek) (PIR).

ÇHANAL di Dogne, canale di Dogna, dolina hudournika Dogna (+Dunja) z gore Jov di Montasio (+Špik nad Policami 2753 m), ki se izliva pri naselja Dogna (PIR).

ÇHANAL di Grivo, Canale di Grivo, (+Podklap) naselje pri Faedis (+Fojda), upravno pod Cuccagna (PIR); ob rečici Grivo, severozahodno od Čedadada, kjer so v okolici pretežno slovenski toponimi: Juretiči (Borgo Iuretici), Raune (Costapiana), Garmovčica (Stremiz), Gradišče (Gradischiutta), Ukanc (Molino Uekac), Vile (Costalunga), Podvile (Canale del Ferro) itd.

ÇHANAL di Racolane, Canale di Racolana, dolina hudournika Racolana (+Reklanica) z gore Germala do naselja Racolana (+Reklanica) (PIR); kje je Germala nisem mogel ugotoviti, pač pa je na specialkah razvidno, da je izvir Reklanice »V Žlebeh« (Nevea) pod Pobičem (1987 m) sverovzhodno od Kanina, na severni strani Prestreljenika.

Toda F. Bezljaj opozarja na slovenska

ledinska imena *Kánale* pri Igu in v *Kánalih* pri Studencu (BEZ)! Zadnje izhodišče ta latinsko *canna* »cev« je mezopotamskega izvora (ESSJ), kar G. Semerano razvija iz akadškega *qanu* »cev« in *kanna* »posoda« (SEM 1994), pri čemer kaže opozoriti na smiselno pomembna slovenska izraza s korenem *kan*: *kaniti* »pasti v obliki kaplje ip.« ter kanec »zelo majhna, navadno tekočine«, »na površini so se poznali vodni kanci« ipd., kar je povezano s tekočino; kanali pa so bili v Mezopotamiji majhni v primerjavi z velikima rekama Evfratom in Tigrisom, in so zato dovajali le kance velike vode. Semerano opozarja na veliko število akadskih besed ne le v grščini in latinščini, ampak tudi v slovanskih jezikih (o tem sem več pisal v svoji knjigi *Jantarska pot*).

ÇHASTIELL gnuv, *Castelnovo*, lat. *Castrumnovum*, slov. *Novigrad*, naselje z grajskimi ruševinami pri Travesio, Spilimbergo, upravno pod Savorgnano (PIR). ÇHASTIEL in izpeljanke ustrezajo lat. *castrum* ali *castellum*, ki so bila v antiki obzidja ali utrjeni kraji (PIR). Novigrad je že onkraj, na desnem bregu Tilmenta, na cesti od San Daniele proti Meduno, v soseščini Travesia, in ga Pirona še pozna s slovenskim imenom.

ÇHAVORED, Caporetto, nem. Karfreit, slov. Kaborit, slovensko naselje pri Tolminu (PIR). Čim je Pironi treba zapisati slovensko ime, ima skoraj vselej težave, pravilno je: Kobarid.

Zanimivo, da je fašistični podesta (od oblasti imenovani župan) Kobarida Santori pisal 21. oktobra 1930 na prefekturo v Gorico, da bi bilo dobro ime Kobarid-Caporetto za vedno izbrisati iz zemljevidov in ga nadomestiti z lepšim imenom. Sam je predlagal »Redenta d'Isonzo«, »Soška odrešenka« (gl. »Kobarid«, skupina avtorjev, Kobariški muzej, Kobarid, 1997, ki navaja vir »Kronika kobariške župnije« Župnijski urad Kobarid), kljub temu, da naj bi bilo po mnenju italijanskih in nekaterih naših jezikoslovcev romanskega (furlanskega) izvora, čemur pa oporekam s tehtnimi razlogi.

Zelo zanimivo, da nam F. Bezljaj pripoveduje pri razlagi *Kobrški potok*, ki je severno od Osoj, da je pri severnih Slovanih je vrsta

Angležev, vendar je pri njih dokumentirana šele med leti 1350-1400, zato so jo Italijani lahko sprejeli šele veliko kasneje. Pač pa je **draga** slovenski izraz s pomenom 'dolina, odtočni jarek, zaliv', ki je izredno pogost toponim *Draga, Drage, Draže, Dražice, Dražnik, Dražnice* ipd., na Slovenskem jih je več sto, prvič omenjen *Draga pri Stični* 1250 itd. Beseda znana v vseh slovanskih jezikih, praslovansko **dorga*, indoevropsko **dorgh* ali **dherag* »vleči« (ESSJ); ta etimologija se odlično ujema z mikrotoponom Valle Dragojesolo, Dolina Dolina Jesola, če pa bi pritegnili še Trstenjaku s predlogom za jez ali jezero, bi dobili Zajezena dolina ali Dolina z (obmorskim)jezerom, saj se tam izliva reka Sile v morje.

Jesolo bi koncem koncev lahko navezali, kot v prejšnjem primeru na Upravičeno je postaviti zraven tudi osnovo *jez*, praslovansko *jazü*, litavsko *ožys* in lotiško *azis* »kozol«; ali *jez* »pregrada, zadrževalnik; mlinska raka; nasip, ruša, omejek, groblja«, od koder tudi *jezero*, cerkvenoslovansko *jazü*; v mnogih toponimih *Ježa*, 1421 *Yess*, 1436 *Yecz*, 1478 *Yess* (pri Ljubljani), *Ježica*, 1425 *Yessicz*, *Ježa*, *Ježe*, *Ježce* itd. (ESSJ).

JESSEGNA, (+Jesenje) slovenski zaselek pri Altana (+Utana) (PIR).

JEUSZAC, (+Jevšček) slovenski zaselek pri Luicco (+Livek nad Kobaridom) (PIR); oblika razvita iz jelša, jeuš, primerjava z Jelševnik, Jelšik, Ješka, Javšina, Javšine, Javšene, Javščena, Javšje ipd.

JEVADE, lat. *Levata aquilejensis*; strada od Aquileia (+Oglej) proti Villa vicentina (PIR).

JEVADE, *Levata, Strada del principe*; gre od Castions di Strada proti močvirjem v Muzzana; gl. *Levade* (PIR).

Latinsko ime nam da pomisliti tudi na *livado*. JUDRIO (+Idrija), reka v Furlaniji, ki teče izpod Huma (905 m) na zahodu naselja *Volzana* (+*Volče* pri Tolminu) in se po 55 km steka v *Torre* (+*Ter*) južno od kraja *Romans* (ob Soči), ta pa v Sočo. Vse do leta 1915 je *Judrio* razmejevala Italijo in Avstro-Ogrsko. Prva omemba 1247 '*super ripam Judri*', nato leta 1255 '*sub vado Judrii*', 1456 '*lu gludri*'; hidronim je primerljiv z imenom reke *Ledra*, tudi ta je v Furlaniji (leta 1294 '*aque Edre*', 1298 '*aque Ledre*' itd.). Obe

imeni sta neznanega izvora, zelo verjetno sta predlatinski, saj nas spominjata na gr. *ūādñ* »voda«, kjer ne moremo izključiti povezave, če dopustimo povezavo preko neke latinizirane oblike (Frau 1978) (UTET). JUDRI (Udri, Ludri), Judrio, (+Idrija pod zahodnimi obronki Goriških Brd) hudournik z gore Colaurat (+Kolovrat), ki se steka v *Torre* (+*Ter*) pri Tapogliano (PIR).

F. Bezljaj je pri obdelavi imena Idrija zapisal, da je bilo porečje Soče slovenizirano šele v 10.-11. st.! (BEZ). To je v izrazitem nasprotju z dokazi, kakršen je npr. ta, da je bilo dokumentirano slovensko ime Gorica zapisano že leta 1001 in je popolnoma jasno, da ni mogla biti naseljena šele istega leta, ampak že precej prej. Po drugi strani pa B. Grafenauer piše, da najdemo slovenska imena po vseh Vzhodnih Alpah do Donave in onkraj nje! Mar je bilo mogoče zasesti ves ta veliki prostor šele po 10.-11. st., saj se takrat že v teku intenzivna germanizacija?! Očitno je tu treba iskati drugačne razlage.

Na ozkem ozemlju Tolminske imamo tri reke z enakim korenem, ki so vse pritoki Soče: najbolj znana je *Idrijca*, ki priteče iz okolice Idrije in se pri Mostu na Soči izliva v Sočo; druga *Idrija*, ki je večji potok, priteče izpod Matajurja pri Starem selu in pod Kobaridom steče v Sočo; tretja, zgoraj omenjena *Idrija* izvira jugovzhodno od Matajurja izpod vrha Sleme v pogorju Kolovrata.

Rutar omenja: »Enako spominja Idrija ali Vidrija na sorodnost slovenščine z ilirskim in grško-latinskim jezikom (Letopis Matice slovenske 1877, Trstenjak str.89)« (RUT str.8).

Naš vrhunski jezikoslovec Fran Ramovš (RAM 36, str. 30) opozarja na ponemčenje: *iedrica* »Stromschnelle« > *Endritz* leta 1265, danes *Andritz* (tako že leta 1430)!

Na Švedskem je kraj *Idre*. In še ena Idrica!

Zelo zanimivo, da se pojavlja zelo daleč na severozahodu Rusije (blizu meje z Latvijo) ob reki **Idrica**, pritoku 427 km dolge Velikaje (ki se pri Pskovu izliva v Pskovski jezero, to je povezano s Čudskim jezerom), kraj z imenom **Idrica**! V tistem predelu je v zgodnjem srednjem veku živelo slovansko

ljudstvo, imenovano Sloveni, za razliko od drugih slovanskih plemen v bližnji in daljni soseščini, ki so imeli drugačna imena. Francoski slavist Francis Conte je v svojem delu »Slovani« (CON) zapisal, da se je v srednjem veku del Slovencev (!) odselil daleč na sever v bližino Ilmenskega jezera, kjer so ustanovili slavni Novgorod in ti so potem nosili stoletja dolgo ime Sloveni ter se ločevali tudi po jeziku od južnejših Rusov in drugih okoliških slovanskih plemen, kar je še danes poznati tudi v narečju.

Mesto Idrica je središče (po rusko) Idrickoga rajona v Velikolukskoj oblasti Rusije, ob železniški progi Moskva-Riga, 113 km zahodno od Velike Luke.

V Velikoluški oblasti (tod je bil rojen znameniti skladatelj Musorgski) so večji kraji: velika Luka, Nelidovo, Nevelj, Novosokolniki, Opočka, Holm, Toropec, ki je eno najstarejših mest v Rusiji itd. Na tem področju z nad tisoč jezeri (največja so Žičičko, Vselug, Boljšoj Ivan, Peno, Sebežsko) je zgornje porečje velikih rek Volge (v antiki je bilo njeno ime Ra, v srednjem veku Itilj ali Atelj), Zahodne Dvine, Lovate in Velikaje. Eden od pritokov Zahodne Dvine je **Meža**. Tako je ime slovenski reki na Koroškem.

Pritoka 427 km dolge Velikaje, ki je v zgornjem toku globoko vrezana v morenske sklade in teče zelo hitro, nižje pa se v ravnini umiri, sta tudi: **Sorot** in **Issa**, ki bi ju lahko primerjali z našo Soro in Iško.

Sem sodi tudi: INDRINIZZE, Indrinizza, (+Ždrinica 1976 m [op. v bližini je tudi Žrd 2324 m]) gora med Val Racolana (dolina Reklanice) in Val di Resia (+dolina Rezije) (PIR).

JURE, slovenski zaselek pri Mersino di sotto (+Spodnji Mršin) (PIR). Čeprav je mogoče ta toponim izvajati iz osebnega imena *Jurij=Georgius* ter se vsiljuje primerjava s pogorjem *Jura* v Švici, obstaja izzivalnejša osnova iz praslovanskega **jur*, litavsko *jaura*, *jauris* »močvirje« iz iste osnove **eu'er(i)* »voda« (gl. geslo **jurka** v ESSJ).

LAIBA, Laibacco, naselje pri Cooloredo di M. Albano (PIR). LAIPA, Laipacco, zaselek pri Udine (+Videm) (PIR). LAIPA, Laipacco, naselje pri Tricesimo (PIR), predmestje

Vidma. Izhodišče je *lipa*, od koder *lipnik*.

LADIE, travniško pobočje v podaljšku Pale de LADIE. Pellegrini meni da iz: *pala*= 'pendio prativo', 'travniško pobočje' in *ladin*= 'svelto, manesco, fig. scorrevole', 'hiter, uren, okreten, ročen, fig. tekoč, zdrsljiv', tudi *lado*= 'manjša sekira s širokim in dolgim rezilom' (ORO 4, str. 319-320); bolj kaže na **ledina** »neobdelano zemljišče«.

LAINO, na višini 671 m v Val d'Intelvi, 31 km od Coma; narečno *lain*. Je iz latinskega pridevnika *latinus*, v smislu »sciolt, di facile lavorazione«; »rahel, lahek za obdelavo«, ker je zemljišče (primerjaj v še živem narečju Brescie: *terra ladina*) ali tudi »franso«, »plazovito, drseče, krušljivo« nasproti »soldo« (lat. *solidus*) »compatto«, »strnjen, složen, trden« (Olivieri 1961). Primerjati je z (1) **Lainate** pri Milanu, v 13. st. 'locus Ladenate', narečno *lainaa* iz *latinus* ali os.im. *Latinus*, »terra ladina, sciolta, di facile lavorazione«; (2) **Laino Borgo** pri Cosenzi, leta 1194 '*-dná Ęáéičň*', 1276 '*Laynum*', narečno *lainu*, ime prihaja od reke *Lao* ali *Lavinium* (antično mesto v Bruzio); (3) **Laino Castello** pri Cosenzi ob reki *Lao*, ponavlja bližnji Laino Borgo; (4) **Laion** - *Lajen* pri Bocnu, star kraj v Valgardeni, na levem bregu Isarca, 28 km od Bocna; leta 985-993 ter okoli 994-1005 '*Legian*', 1065 '*Leian*', 1055 '*Leian*', 1090 '*Leigianum*', 1065 '*Leian*', 1115-1125 '*in omonte Legian*' kasneje *Laian* (Battisti 1952; Gerola 1936). Ime izhaja iz latinskega rodbinskega imena *Laius, Legius+anum* (Forcellini-De Vit IV, 29; Schneller 1893); italijanska oblika se naslanja na narečje v Gardeni (UTET). Izhodišče *lajno* »blato, govno, gnoj«, tudi »opeka, glina«, je splošna slovanska beseda, praslovansko **lajūno* (ESSJ).

LAMOSANA, toponim navaja Pellegrini v pomenu »testa della paleofrana«, »čelo starega plazu«; po njegovem gre za mikrotoponim iz osnove *lama* ter pripono -*osus*, kot v primeru *palude+osus* 'paludoso', 'močvirnato'. Vendar je treba pogledati stare vire, ki pa segajo zgolj do 16. st., dasi ne gre za zanesljivo isti toponim, pač pa arhetip, ki nam lahko pomaga pri razreševanju: 1563 *La Mosan, La Mossa, La Mossan, La Massan, La Mossan, La Mosan, La Mossam, Lamossan*

Pulcinico itd. Zemljeposestniška tvorba s pripono -icus iz latinskega osebnega imena *Pulcinus* ali iz neke oblike **Paucinius* (prim. *Paucius*), domnevana ne osnovi starih zapisov (Frau 1969) (UTET). POLCENIGO, nekoč grofija, lat. Pulcinicum, zemljiška posest z gradom pri Sacile (PIR).

Če bi izhajali iz imena v najstarejših virih: *Pulcinia*, bi bila lahko slovenska osnova že omenjenega *Pulcinisa*, »poljšak; poljče...«.

POCOI, I Pocoli d Costauta, več travnatih rebri s kratkimi skalastimi presledki; nekateri domačini pravijo *pocol* 'rahla vzboklina, griček', za druge je *pocol* 'starinska beseda', ki naj bi pomenila posebno obliko navzgor priostrelega predela za košnjo *colnel*, ki se konča na rebri zemljišča; Pellegrini misli, da morda izhaja iz 'colle', 'griček' (ORO 3, 297); *colnel* 'kol(je)', *pocol* 'pokol(je)', s koli za-kol-ičeno zemljišče'. Pri Cortini je enak toponim *Pocol*.

POCOL, danes je to otok na umetnem jezeru Lago di Cadore, pred tem je bila vzpetina na desnem bregu Plave, s katerega se so spuščale štiri steze (*troi*) do globoke rečne tesni (*tool*). Pellegrini piše, da je *troi* 'sentiero', 'steza' iz predromanskega (galskega?) **trogium* z mnogo fantazije s pripono -*eolus* (ORO 4, str.206); glede *tool*, ki spominja na naš *dol(ina)*, *dolje* ip., srečamo pa ga v *tolmun*, in *troi*, **trogium*, slovensko *tir* ter *draga* »dolina, odtočni jarek, zaliv«, srbohrvaško *trag* 'sled', gornjeluziško *droha* 'sled, pot«, dolnjeluziško *droga*, praslovansko **dorga* (ESSJ); narečno v Solkanu *trage* '(mrtvaška) nosila, pare'.

Poleg tega pa Bezljaj omenja pod geslom **seči II** »secare, caedere, metere«, s predponami pri-, po-, ob- itd.; *seči* »poseka v gozdu, živa meja, goščava, košnja« in *seča* »sečnja dreves, živa meja, podrast, travnik v planini, **pokol**« (ESSJ).

POCOSTA, gre za ime gozda visokogorskega bora-cemprina, ki se vzpenja od ceste proti Misurini do vrha Col di Varda, pozabljeni oronim v okolici Belluna, ki ga je nadomestil *Costalta* in nato *Bosco di Misurina*; v listinah leta 1374 *Inpocosta*, 1544 *in Pocosta*, 1644 *Pocosta*, 1908 *In Pocosta*, 1973 *in Pocosta*. Pellegrini omenja, da je v krajevni govorici *costa* = 'pobočje hriba, gorski hrbet, grba' in

še dodaja, da je predpona *po-* iz latinskega *post* 'dopo', 'potem, za', torej *pocosta*='dopo la costa', 'za pobočjem, za hrbtom...' (ORO 3, 214). Medtem ko Zingarelli opozarja, da je *costa* sicer iz latinskega *costa(m)* 'bok, rebro, pobočje' vendar neznane etimologije (ZIN). Poleg tega je tam okoli še POGOSTEN, vrh v okolici Belluna (ORO 3, str.184). Vse kaže, da gre za osnovo 'po gozdu/pogozdno' ali 'po hosti/pohostno'. Bezljaj pravi, da gre pri *hosta* »gozd, goščava, log« za izredno pogoste (mikro)toponime: *Host, Hostec, Hosta, Hostja, Hostje, Hoste, Hostne, Hostnik, Hostnica*, ki v zgodovinskih virih niso bili nikoli prevajani, npr. 1259 *villa Chost*, 1277 *Last*, 1291 *Chötze*, 1318 *Choczte*, kasneje *Kast, Chast, Kchost*, celo *Krast*; tudi kajkavsko *husta, hosta, hust*. Ker nekateri to izvajajo iz *chvostú* »metlica, rep« (hvošč), poudarja Bezljaj, da ta nima zanesljive etimologije (ESSJ).

PODALSÀ, (+Podažla) slovenski zaselek pri Azzida (+Ažla) (PIR).

PODBELUNICA, nenavadno, da Merku za ta toponim pravi, da je etimologija negotova, ko obenem dodaja možno osnovo *bel* 'bianco' in *belunec* 'Gnaphalium leontopodium' (MER 97). Tako kot poznamo vas Podbela pri Kobaridu, je tudi Podbelunica=Podbelica.

PODER, (+Podar) slovenski zaselek pri Savogna (+Sovodnje) (PIR).

PODGORA, slovenski zaselek pri Oblizza (+Oblica) (PIR).

PODIGORI, Podgora, naselje pri Lucinico (+Ločnik) (PIR); danes poitalijančeno Piedimonte.

PODPEČH, Podpecchio, (+Podpeč) slovensko naselje pri Prepotto (+Prapetno) (PIR); gl. Cecheneu (+Čekenjeli), tak navaja Podpecchio (+Podpeč) pri Kodermacih.

PODRESCA, (+?) slovenski zaselek pri Montemaggiore (+ali gre za vas Matajur pod Matajurjem ali vas Brezje [Montemaggiore] pod Jalovcem [Montemaggiore] zahodno od Breginja? Pirona ni natančen.) (PIR).

PODRIECHI, (+Podoriehi) zaselek pri Montemaggiore (+vas Matajur) (PIR).

PODVERSI, (Podvršič) slovenski zaselek pri Erbezzo (+Arbeč) (PIR).

POGOFÀ, Grave de-, zelo široka in strma melišča okoli Misurine, Pellegrini prenaša krajevno ustno izročilo, da v narečju pomeni

gofen 'luknja, odprtina' tudi 'grba, izboklina, guba, grbina', zato izvaja: *po-* iz latinskega *post* 'nato, za', ne ve pa kaj naj bi pomenilo *gofa* (?) (ORO 3, str.217); Pellegrini torej ne najde razlage. Čeprav pri Bezljaju dobimo **pogniti**, pognim, pognjen »ukriviti, zavihati, upogniti, zapogniti«, *zapogùba; od tod toponim *Zapoge* pri Vodicach 1426 ip., **pog*, od koder bi lahko izšlo *pogovje*, kot poznamo pri *Dovje* in pod vplivom priseljenega nemškega elementa *pogofe, pogofa* (ESSJ). Naslednja skupina toponimov izhaja iz osnove: **polje**, ki jo obdeluje Bezljaj pod tem geslom; pri Trubarju se pojavlja tudi *poljesa*; ali kot diminutiva *poljce, poljiče*; izvedenke so *poljana* »raven svet«, *poljina* »zemljišče z istim posevkom«, *poljak, poljar* »poljski čuvaj«, *poljanec, poljec* »prebivalec nižine«. Vse je bogato zastopano v toponimih: *Poljanska dolina*, leta 1160 *Polan*; *Zlato polje*, leta 1346 *Guldenueld, Dobrepolje*, 1. 1200 *Gvtenvelt, Dropolje*, morda tudi *Impolje, Vimpolje* (< **vinú-p* »ovinek« ali **vinu*), iz prvotnih proposicijskih zvez *Zapolje, Prepolje; Lihpolje, Lehpolje* ip. Starocerkvenoslavansko *polje, pole* in podobno v drugih slovanskih jezikih, praslovansko **pole* < **polHio* iz indoevropskega **polHi* »širok«, hetitsko *palhi* »širok« iz osnove **pel(H)i* »širok, razširiti«. Bezljaj meni, da se Terras moti, ko izvaja **pole* iz **poleti* »goreti«, kakor Trubačev, ki domneva izvor v indoevropskem **pel* »siv, svetel« (ESSJ).

POGLIANO MILANESE, kraj 19 km od Milana, leta 901 '*Polliano*', okoli 1290 '*Poliano*'. Po Olivieriju (1961) izhaja ime iz latinskega osebnega imena Publius, s pripono pripadnosti -anus, ki označuje zemljiško posest (UTET).

POIANA MAGGIORE, 36 km od Vicenze, med Evganskim gričevjem in gorovjem Berici. Toponim naj bi izhajal iz latinskega imena Pullius, s pripono pripadnosti -anus, ženska oblika -ana, gre za zemljeposestniški pojem (Olivieri 1961) (UTET).

POIANO, severno predmestje Verone proti Monti Lessini, pod katerimi je južneje naselje Cerna, zahodneje pa Osseno, vse skupaj je vzhodno nad Gardskim jezerom (DOL str. 17, zemljevid)

POJANE, Pojana (+Poljana) naselje pri Attimis

(+Ahten) (PIR).

POJATA, furlansko *pojate* 'catasta di carbone di legna, carbonaia; fornace per carbone vegetale' (MER 97); **toda Bezljaj podrobno obdela slovensko besedo pojata, ki so si jo izposodili Furlani iz slovenščine, ter še dodaja, da so si iz tega razvili besedo bajta, nakar so jo Slovenci spet prevzeli od Furlanov** (ESSJ). POLAVE, Polava, slovenski zaselek pri Cepletischis (+Čeplesišče) (PIR).

POLAVENO, 23 km od Brescie v Val Trompia na višini 574 m. V narečju *polaen*, toponim neznane izvora. Po Olivieriju (1961) je morda v odnosu z izpeljankami od *pullus* »terreno molle«, »mehko, premočeno, prepojeno, vlažno zemljišče« (primerjaj: Polesine), v veronskem narečju pravijo *pol-cumulo di ghiaia, o sabbia abbandonato lungo il fiume e coperto di vegetazione arbustiva*», »prodni ali peščeni nanos vzdolž reke, poraščen z grmičevjem« (primerjaj lombardske toponime: *Pola* (Tremezzina-Como); *Polaggia* (Berbeno-Sondrio) itd. Druga domneva (Olivieri 1961) bi lahko bila sestavljenka tipa *pol* + **laveno* iz *labes* »frana«, »plaz« (UTET).

Tu je sumljiva že izpeljava domnevnega **laveno* iz *labes*. Veliko bliže smo z odnosom polaveno-plavno, plavljeno, poplavljen, ali polje, poljava, poljana. Pola ne more biti drugega kakor polje, in Polaggia, Poljče.

POLAZZ, Polazzo (+Polač) zaselek pri Sagrado (+Zagraj), upravno pod Monfalcone (+Tržič) (PIR).

POLCENIGO, lat. *Pulcinicum*, zemljiška posest in grad pri Sacile, last grifa Polcenigo (PIR). Poljče...

POLIE, (+Polje) slovenski zaselek pri Vernasso (+Barnas) (PIR).

POLIA, 54 km od Catanzara, na severozahodnem pobočju *Serre* v višini 400 m. Narečno *pulia*, toponim je v odnosu z grškim *dd'éeüñ* »star«, ženska oblika *dd'éeÜ*; to primerjaj tudi s *dd'éeÜ, dd'öeeÜ*, ki je krajevno ime v Grčiji (Rohlf 1974). Alessio (1939) ne izključuje morebitne etimologije iz Apuleia, žensko osebno ime. (UTET).

Če ne gre drugače, je treba pritegniti ali žensko ime ali pa grško sozvočnico, vendar je v Grčiji ogromno slovanskih toponimov, kar je bilo že zdavnaj dodobra dokumentirano!

vzdevek (ORO 3, str. 219), za kakšen vzdevek naj bi šlo pa Pellegrini ne omenja. Poleg je še TOCCI, TOCIE, Cadini dei-, vrhovi z najvišjim in najbolj vitkim, ki se je imenoval *Piccolo Popena*, danes *Torre Wundt*; leta 1886 *Cadin dei Toschio* ali *Toggio* ali *Tocci*, 1889 *Cadini dei Tocci*, 1890 *Ciadis de i Tocie* (ORO 3, str. 219); Pellegrini ne poskuša dati nobene etimologije, razen tiste od prelaza Tocci. Toda nam je poleg bajke o velikanu mogoče dati tudi slovensko etimologijo (prim. oronim Tošč). Možna izhodišča: *toča* »ledena padavina«; *raz-toč-je*; *toč* »telovadna prvina«; *ob-toč-ilo*; *po-toč-ek* ip.

TOLLEGNO (-A), kraj 45 km severozahodno od Vercellija v območju Bielle. Leta 1182-85 *Tolegnus*, apax [op.L.V.: le enkrat zapisano ime] pozni in morda zgrešen *Tolenghus* (1348) in *Tolegus* (1430). Po mnenju Massia (1918), izhaja toponim iz latinskega rodbinskega *Tullinius*, vendar zanj ni dokazov, ali iz domnevnega osebnega imena **Tullenius* (Olivieri 1965); drugače pa Sella (1935) izhaja iz korena *tol, dol* »elevazione«, »vzpetina«, ki naj bi bil keltski substrat (UTET). Tollegnio-> »dolenje«! Le nekoliko 7 km severozahodno je zaselek SALIROD in 15 km severovzhodno zaselek BIELCIUKEN. Preseneča, da (UTET) ne omenja še enega TOLLEGNO, ki je prav predmestje BIELLE (skozi mesto teče reka CERVO), in v neposredni ali ali malo bolj oddaljeni okolici so še kraji COSSATO, LESSONA, STRONA, RUTA, BORRIANA, POLLONE, RONCO, RASSA, VALDOBIA, CRAVAGLIANO, reki SERMENZA, STRONA, kraji STRONA, CRAVAGLIANO, OMEGNA, BOGOGNO, PREMOSELLO, ZUBIENA; glej Zubiena!

In naprej proti vzhodu onkraj reke Sessia pod Lago Maggiore (nekoč Lacus Verbanus): kraji GOALASECCA, GORNATE, VEDANO, BEREGAZZO, BREGANO, BRIGA, CREMENAGA.

Nad Lago Maggiore pa GURRO, vrh BIELLA, reka ROVANA, ob kateri je naselje NIVA, ki teče po VAL CAMPO (Dolina njive) pod vrhom BIELA, reka proti zahodu MELEZZO (ki se zлива v reko TOCE pri naselju PREGLIA) ob kateri je kraj CRAVEGGIA. Na vzhod pa teče

reka MELEZZA ob kateri je vas GOLINO, zraven pa še LOCO, RUSSO, CRANA, TEGNA, RONCO, BRISSAGO, VIRÀ, GORDOLA, GORDEVIO, GORDUNO, GERRA, vrh RASIA, reka Goglio, kraji AUSONE, CRAVEGNA, še malo severneje BLATTEN, BRIG, RONCO.

Proti zahodu že v pokrajini Aosta so vrhovi HERBETET, GRIVOLA, TOS, RUTOR, BOCHOR, GOLLIAZ, dolina LOCANA z naselji LOCANA, RUSSA, BORNO.

(ACI - zemljevid 1:275 000, 1976, Piemonte, Liguria e Val d'Aosta)

Od zgornjega konca Lago Maggiore proti severu, že skoraj pri prelazu S. Bernardino je vrh COGN, vzhodno pod njim teče reka MOESA.

Okoli jezera Lago di Como (v antiki Lacus Ceresius, kjer so živeli Venonenti) najdemo kraje GORDONA, SAMOLACO, DUBINO, CLAINO, OSTENO, PLESIO, vrhove LEDU, GERLO, RODES, reko in dolino LESINA.

Na severovzhodu Bergama: kraji GORLE, RANICA, GORNO, BARZIZZA, VERTOVA, GRABIASCA, SARNICO, STADOLINA, CERVENO, GORLAGO, CREDARO, gori LOBBIA in LENDENO. Proti severu, že v Engadinu, je gora COTSCHEN, pa kraja TSCHIERV in VALCHAVA ob reki Müsta, GLORENZA, GOMAGOI nad njim gori VERTANA in STUDER.

Če se pomaknemo še bolj proti vzhodu v okolico Lago di Garda (nekoč Lacus Benacus) najdemo okoli južnega brega VOLCIANO, PREVALLE, BOVEZZO, PRESEGLIE, LUGANA, PACENGO, goro UCIA. Nad severno jezersko obalo pa: naselja GRISA, VOLANO, DRO, DRANA, VIGO, GARNIGA, NAGO, vrh BREGUZZO, dolina BREGUZZO in kraj BREGUZZO, ZUCLO, STORO, PREGASINA, dva sosednja hudournika LENO, rečici VALDUGA in SARCA, vrhovi LOBIA, PRESENA, PRESANELLA in hrbet PRESANELLA, severno od njih naselje OSSANA, še severneje SAMOCLEVO, MOCENIGO, ROMENO, DON, pa TERLAN(O).

Okoli Merana v Val Venosta - Vinschgau

(Vindiš-gau?), ki se na zgornjem koncu zaključuje CURON VENOSTA (GRAUN VINTSCHGAU) ter RESIA (RESCHEN), RESCHEN (SCHEIDECK), vrhom RUSSENA, vrhom ROIA, jezerom RESCHEN In vrhom RESIA: SINIGO, RABLA, STAVA, LACINIGO, LACES (LATSCH), CORZES (KORTSCH), LASA (LAAS). Severneje ob Innu: VAL d' UINA, Piz Lischana, ob reki INN pa kraji TSCHLIN, VNA, RAMOSCH, COMPATSCH. Dolina VENTER TAL, VENTER ACHE in nad njo BRESLAUERHÜTTE. Severovzhodno od Bocna (Bolzano) dolina VAL DURNA, jezero VALDURNA na višini 1568 m ob katerem je cerkev VALDURNA (DURNHOLZ).

Okoli Trenta: naselja MEANO, MOSANA, SICINA, PREDAlA, VARENA, TERLANO, LASINO, TAVODO, STENICO, SEO, LASES, jezera LASES in TOBLINO.

V PUSTI DOLINI (Puster tal, Val Pusteria): SCIAVES (SCHABS), VARNA (VAHRN), SCEZZE, DOBBIACO (TOBLACH) z jezerom, VERSIACO, PRATO alla DRAVA (WINNEBACH), reka Rienza, vrh RODA. V stranski dolini VAL BADIA (GRARDERTAL) kraji PEDRACES (PEDRATSCHES) vrh GARDENACCIA (GARDENAZZA). Na vzhodni strani pa je VAL GARDENIA (GRÖDNERTAL) z reko Gardena in zaselkom GOLA, vrhom RESCIESA (RASCHÖTZ), ob izlivu Gardene v Isarco je kraj PONTE GARDENA (WAIDBRUCK, zanimivo, da se pri tem Nemci ne navezujejo na osnovo Gardena/Grödner).

In smo že v Karnijskih Alpah in tamkajšnja imena obdelujemo pod posameznimi gesli (ACI - zemljevid 1:275 000, 1975. La Lombardia).

To je bilo le nekaj primerov, ki dajejo veliko gradiva za njihovo podrobnejše proučevanje na slovenski etimološki osnovi. Marsikatero od teh je mogoče primerjati že z gradivom, ki je tu objavljeno in upoštevati mehanizme, ki so omogočili pogeranjenje ali poromanjenje.

TOLMEZZO, (+Tolmeč, narečno rezijansko Tumječ), središče v Karniji, okoli leta 1000 zabeleženo kot *'Tomstium'*; 1149 *'apud*

Tumeh'; 1158 *'Tumeth'*; 1255 *'de Tulmecio'*; v furlanščini je *tumieč* in *tumiez*. Toponim je nejasnega izvora, verjetno je predrimski, morda je v zvezi z osnovama **tel* 'terra', 'zemlja' ali **tul* 'confine', 'meja' (Frau 1981). Domačini razlagajo ime kot *tal mieč* »nel mezzo« (della Carnia), »sredi, vmes« (Karnije) (Desinan 1985) (UTET).

TOMAIO, redčina, goljava, jasa na levih obronkih nad hudournikom Talagona; leta 1817 *Tamajo*, 1875 *Tomajo*, 1896 *Tomajo*, 1916 *Tomaio* itd. Izvor imena naj bi bil *toma* 'pasti' + *io* 'dol'; *toma, t(u)ma, tume, tomme, tome* iz **tumbare* (ORO 4, str. 197), to ime spominja na naš Tomaj na Krasu. Če pogledamo v Zingarellija, dobimo razlago, da gre pri **tumbare* za onomatopoiijo, z besedo posnemanje nekega glasu (ZIN), v našem primeru telebniti, štrbunkniti, prekopicniti ip. Vendar pa je preveč za lase privlečena razlaga, veliko bolje bi bilo izhajati iz *tomaia* gr. *tomarion* 'odrezek usnja, tudi prednjik pri čevlju', iz indoevropskega *temnein* '(od) rezati' (ZIN), kar bi kazalo na rezati, redčiti rastje, goščavo, gozd. Zato ne bi smeli izpustiti *teme* 'zgornji, obli del glave med čelom, senci in tilnikom; zgornji, obli del česa; gorsko teme', od koder morda Temnica na Krasu ip.

TOPOLO, (+Topolovo), slovensko naselje pri Grimacco (+Grmek) (PIR).

TORREAN di Cividat, Torreano, lat. Castrum Turris, (+Tavorjana) naselje pri Cividale (+Čedad) (PIR).

TORRE, (+Ter), pri Pliniju najdemo Turrus (Nat. Hit. III, 126), v srednjem veku 'Turrim' leta 1275; nato 'in roga Turris' leta 1278. Ime je neznanega izvora (morda iz neke keltske osnove *tur*-[?]) ter *-is*, ki je lokalna oblika (Fogolari-Prosdoci 1988) (UTET). Merku pravi (in se sklicuje na Bezlaja SVI II, 257; ter Eseji 85/87) pod: *TUR*, da spominja na *turrus, cum turro, turro, tarro* (Plinij) z mnogimi etimologijami; vendar ima tako ime več slovenskih gora, izhajalo pa naj bi iz latinskega *turris* 'bik' ali iz predrimskega **turra* 'grič, kup zemlje, gomila' (MER 97). Če je že toliko etimologij, ni jasno, zakaj se je treba prikloniti tujim in ne privzeti za reko *Ter* slovenske razlage na osnovi *tr-, tret-*, saj si je hudourniški vodotok (*u*)*tr* pot skozi

- di Vercelli, di Sesia e di Novara«, »nižine Vercellija, Sesie in Novare« itd.(UTET). Vercelli je res v ravnini, toda kot mnoge naselbine na vzpetini, in če Petracco-Caprini predlaga *ver-kelo* (po njenem: zgoraj bivati), zakaj ne bi bilo lahko kot *Vrhovlje, Vrhole, Vrhnika, Vrhovo*, seveda italijanizirano *verkole* ter z razvojem (kot pri Patracco-Caprini) *Vercelli*...
- VERCUJE, Vercoglia, (+Vrhovlje) slovensko naselje pri Quisca (+Kojško) (PIR).
- VERCUJE, Vercoglia, (+Vrhovlje) slovenski zaselek pri Cosbana (+Kožbani) (PIR).
- VERCURAGO, na 225 m, 29 km od Bergama. Leta 814 *Vercoriasco*., 13. st. *Vergurago*; sprva so toponim povezovali z latinskim *Mercurius* in sufiksom -acus, kljub težavam, ki jih povzroča prehod 'm' v 'v'. To hipotezo je sprejel tudi Flechia (1871), ki pa podčrtuje tudi možnost nadaljevanja nekega osebnega imena **Vercorius* (domnevno na osnovi *Vercobius, Verconius*), ki je po Olivieriju (1961) najverjetnejša etimologija (UTET).
- VERGNA, Vergnacco, naselje pri Reana (PIR).
- VERUCHE, Verruca, staro poimenovanje utrdbe v Monfalcone (+Trzič) (PIR). Neverjetno s kakšno lahkoto najde Olivieri neko latinsko, romansko osebno ali rodbinsko ime vselej, kadar nima druge, po njegovem dobre razlage.
- VERDUNO, pokrajinsko središče 57 km severovzhodno od Cunea v zaledju Genovskega zaliva pod Primorskimi Alpami, na desnem bregu Tanara. Verjetno predrimsko naselbina, leta 1026 *Verdunum*, ki se tako imenuje tudi kasneje. Olivieri (1965) omenja *Viridunum*; morda izhaja iz galskih besed **vero*, **viro* »saldo, vigoroso«, »trdno, krepko, močno, živahno« ter *dunum* »trdnjava« (Pellegrini 1981). V Franciji je veliko toponimov *Verdun* (Dauzat-Rostaing 1963) in tudi *Chateau Verdun* (Olivieri 1965) (UTET).
- V Sloveniji imamo tudi *Verdun* jugovzhodno od Novega mesta (1367 *Wardaan*, 1477 *zum Werdin*, 1490 *Burdun*, 1494 *Verdum*), *Verd* pri Vrhnikih (1260 in *Werde*, 1370 in *dem Werd*, 1369-1408-1412-1425 *Werd*) (KOS II); morda sodi sem tudi *Varda*...
- VERNA, prisojni travnati breg, delno poraščen z macesni, kjer kosijo. Ime razlagajo iz *verno* <*inverno* 'zima' (ORO 4, str. 323); bolje iz *vrana* Vranje, Vransko ip.
- VERTANA, gorski vrh (3544 m) v Ortleskih Alpah zahodno od Bocna (Bolzano), pod katerim je zaselek Gomagoi (gl. geslo). Pod vzhodnimi pobočji Vertane je jezero Gioveretto iz katerega teče rečica Plima, ki se zliva po kakšnih 20 km v Adižo (Adige) pri Laces (izg. lačes). Vertani sosednji vrh je Studer (3230 m) (gl. geslo).
- VERTOVA, Bergamo, na višini 397 m v Valseriana, 20 km od Bergama; narečno vertua (Olivieri 1961). Toponim primerjajo z *Vertuinum*. Srednjeveški priimki izpričani na področju Brescine in Milana: *Vertuani, Virtuani*. Olivieri smatra, da toponimu ne gre pripisovati predlatinske oblike, saj se ga da lepo razložiti na narečni obliki *Vertua*, nato popravljeni v *Vertova* z redukcijo predhodnega **vertola* iz *verta* »terra aperta« in »comune« (Serra 1931) (UTET).
- VERTAFEDERA, Verta Federa, manjša ravnica s košenicami, na zahodni strani prepad. Razlaga: *feda*, množinska oblika = *fede* 'ovca'; *federe*='ovčja staja' ter *verta*='aperta'. Vendar ni jasno ali gre pri *fede* za »ovčji okol, obor« ali da označuje svoboden pašnik (ORO 4, str. 323). Kako je Pellegrini prišel do sklepa, da pomeni *verta*='aperta', 'odprta', ne razloži. Če že gre za to, veliko bolje ustreza slovenska beseda iz osnove (*za*)*vrt*, (*za*)*vreti* ali pa *vrata*, pri čemer bi drugi del izhajal iz *dor, dvor*, torej *vrata-v-dor*, ali *vrt-v-doru*. Vrtovin...
- VERGEMOLI, Borgo della Garfagnana v pokrajini Lucca, zahodno od Firenz nedaleč od Ligurskega morja, ob vznožju Apuanskih Alp na bregu reke Serchio. Leta 992 *Virgemulo*, morda iz Geminus, latinskega osebnega imena preko podvojitve genetiva *Veri* ali *Viri Gemini*, kar pa je dvomljivo. Gotovo toponim privablja neko ime *Gemini*, ki je nek krajevni toponim izpričan leta 800 in tudi *Gemola* (pri *Sillicagnana*), oba v Garfagnanu; taka imena lahko zrcalijo geminus »dvojček, dvojni«, ampak ostaja motivacija za kaj takega dvomljiva (UTET). Pri tem geslu je zanimivo navajanje toponima *Sillicagnana*, ki spominja na prvo izpričano ime za Solkan *Siliganum*.
- VERONA na obalah Adiže, med nižino in prvimi vzpetinami Monte Lessini, prastaro naselje, ki so ga zasedli Etruščani, nato galski Cenomani. Leta 89 pr. n. št. rimska kolonija - ime je vseskozi nespremenjeno. Virgil (Georg. II, 60) '*Benacus inter Brixiamet Veronam, quae sunt civitates Venetiae*' itd. Po neki hipotezi, ne prav prepričljivi, bi lahko izhajalo iz etruščanskega *veru, verona*, morda osebnega imena (Schulze 1933); ta hipoteza bi bila lahko podprta s prisotnostjo drugih toponimov kot Verona in izpeljanke v Toskani (Olivieri 1961, Pellegrini 1987, Pieri 1919) (UTET).
- VERONELLA, 34 km severovzhodno od Verone, se je do leta 1902 imenovala *Cucca*, ime so zamenjali, ker so ga imeli za žaljivega, saj pomeni *cuccare* »imbrogliare, gabbare«, »varati, slepariti«, v resnici pa ime izhaja iz *cucca* »altura tondeggiante«, »zaobljena vzpetina« (npr. gl. *Castel Cucco*) (UTET). Bezljaj (ESSJ) obdeluje: *kucelj* »zaobljen stranski gorski vrh«, pogosto mikrotoponim npr. *Kucelj, Kucel, Kuclji, Kuclik, Kuceljček* poleg *kucer* »krnjast pečinat vrh« (Tuma), *Kucerji*. K temu priimek *Kuclar, Kucler*. Verjetno iz osnove **kouk-* »kriviti, grbiti se«, primerjati s litavskim *kaukaras, kaukuras* »grič, gorski vrh« (Fraenkel). Pripone niso jasne, domnevati je treba -*ēl'ū*, -*ēriū*, vendar je tvorba morda analogna kot pri recelj, rucelj, pecelj. A razčleni tudi: *kolk*, »coxa«, narečno tudi *kouk, kuk* v pomenu »čer, kucelj, gorski vrh«, pogosto zemljepisno ime, v 16. st. kolp »coxa«, »kolk, kolčnica« (Megiser); k temu izkolčiti »izpahnti si nogo v kolku«. Primerjati je s cerkvenoslovanskim *klūka* »koleno«, srbohrvaško *kuk, kuka* »coxa«, makedonsko *kolk* »bedro, bok«, bolgarsko *kūlka* »coxa«. Sorodno je litavsko *kulše, kulšis, kulkšis, kulkšnis* »kolk, členek, konjska noga«, lotiško *kulksnis* »členek, kost«, prusko *culcsi* »kolki« (Miklošič). Verjetno spada zraven z metatezo in velar:palatal tudi staročeško in češko *kyčel* »kolk«, poljsko *giczal* »golenica«, slovaško *hyč* »vrh iglastega drevesa« (Janaček). Iz baltskih jezikov je izposojeno v poljsko narečje *kulsza*, ukrajinsko *kuliši*, belorusko *kuliša* »kolk« (Berneker, Endzelin, Fraenkel). Iz iste indoevropske osnove **klk-* je latinski *calx* »peta« (Trautmann), verjetno tudi
- toharsko *A kolje* »coxa« (Windekens). Slovensko *kolp* (16. st.) je novovisokonemško *Kolben*, severnovisokonemško *kolbe, kolve*, starovisokonemško *kolbo* »bat, gorjača, krogla na orožju«, v 18. st. *kolba, kolbeza* »crus altilium, Biegel« (Pohlin). Primerjaj tudi *kloniti* (ESSJ).
- Iz te Bezljajeve analize lahko zaključimo, da je koren indoevropski, da je v slovenščini izviren in izredno ploden, tako da lahko rečemo, da so to slovenski toponimi.**
- (CASTELCUCCO, 189 m visok grič 39 km od Trevisa, prvič imenovan leta 1200 '*de Castrocucco*', 1314 '*Regula de Castrocucho*', 1339 '*Castrum chuchum*' (Melchiori 1983). Toponim *cucco* je zemljepisno obče ime razširjeno tudi v Italiji, morda izvira iz predlatinskega »cima arrotondata di monte«, »rilievo appuntito di terreno«, »zaobljen gorski vrh«, »štrleča izboklina na zemljišču« (UTET).
- Ta razlaga se ujema z Bezljajevo pod geslom Veronella, le da tu dobimo dodatni podatek, da naj bi bil izraz predlatinskega izvora, še vedno pa nič natančnejšega).
- VIERSE, Versa, naselje pri Gradisca Imperiale (+Gradišče ob Soči), nekoč se je delilo na *Versa latina* in *Versa sclabonica* (PIR).
- VIERSE, Versa, rečica od Casarse teče v Lemene (PIR).
- VIERSA, Versa, (+Vrša) hudournik od Quisca (+Kojško) v Judri (+Idrija v Slovenski Benečiji) (PIR).
- Ker gre v teh primerih za kraje ob rekah, se zdi najprimernejša osnova *vrša* »iz vrbovih vej ali žice pletena košu podobna priprava za lovljenje rib in rakov«.
- V naslednjih imenih je prvi del *vin-*, ki kaže na osnovo *vin*, to najdemo v besedah *o+vin+ek, iz-vin* (noge); v sanskrtu *vinata* »upognjen, zvit, usločen«; pri nas toponim Podvin.
- VINADIE, Vinadia, hudournik z gore Vinajo v Tagliamento (+Tilment) severno od Chialuis (PIR), kar bi lahko rezultiralo kot vin+dje.
- VINAJ, Vinajo, naselje pri Lauco, n.m.v. 832 m, Tolmezzo (+Tolmeč) (PIR), vin+aj, kakor tečaj, ležaj, položaj itd., v imenih pa Tomaj.
- VINIGO, naselje pri Vodo v Cadore (PIR). Po mojem sodi tudi ta toponim v skupino -*goj*, torej vini+goj.
- VIRC, Uirc, Virco, Vuirc pri Bertolo, Attimis

(+Ahten), (+Vrh) некоč razdeljen na avstrijskega in beneškega (PIR).

VIPAUI, Vipacco, nem. Wipbach, reka izpod gore Nanos v Isonzo (+Soča) pod Gorizia (+Gorica) (PIR), to je naša Vipava.

Davorin Trstenjak (Letopis Matice Slovenske, Ljubljana, 1877 – str.69) piše: »VİPIO – Plinij imenuje nek rod malih žerjavov: *vipio*. To ime je gotovo od Venetov sprejel; rusko je *vipú* Ardea stellaris; litovsko: *upis, uhu*; staroslovansko: *vypú, vipica, vyplii* Larus graculus, iz *vúpija*=schreien, vpiti, gotško: *vopjan*=rufen.

Poleg tega Trstenjak (Letopis Matice Slovenske 1869 – str. 21) omenja: *Vipava*, nedaleč od Salzburga, »Da so okoli Hale (Čehi mesto imenujejo Dobra sol) Slovani nekđaj stanovali potrjujejo krajevna imena: Dolitz, Slivnice, Krakov, Mezibor, Vipra, Vipava itd. (gl. Šembera 'Zapadni Slovani', str.13).

Prav tako nam Trstenjak (Letopis Matice Slovenske 1869 – str.25-26-27) sporoča: *Vipiteno*=*Wipthal*, »Prva postaja od Litama je bila: Sebatum pri današnji vasi Schabs ob reki Rijanica, ker zelo zemljo rije. Primerjati velja imena slovenskih vasi Sabovci, Sebetina, Saberci, Sabetič, Sabatinka na Štajerskem in Kranjskem. Devet ur [hoje] od Sebata je stala postaja: *Vipitenum*=*Vipetno* pri Riedu v gornji Vipški dolini (Wipthal) nedaleč od današnjega mesta *Strcinje* (Sterzig), kjer Rijanica močno *strca* (*strcati* – fluctuare, undus spargere). Kar *Strcinje* pomeni, to tudi *Vipetno*. Mi imamo po slovanskem svetu več rek z imenom *Vipava, Vipera*, tudi nemščina pozna *Wippen*=schankeln. Pod Celjem, kjer Savinja najhujše valove meče, se pravi na *Vipoti* in kmet tam stanujoč je *Vipotnik*. *Vipetno* je že stalo na podnožju Brenske gore (Brenner). Trstenjak še dodaja, »...ker lužiški Srbi pred samoglasniki radi vstavljajo 'v' imamo primer *Ipava* in *Vipava*«.

Sicer pa gre primerjati osnovo z *viba*, spirala, ker je Vipava ravninska reka in menadrasta, *vibava!*

VİPULZANO, lat Vipulcianum, (+Vipolže) imenovan tudi *Castelnuovo* in v nem. *Neuhaus*, zaselek in grad pri Medana (PIR) v Goriških Brdih. Bezlaj razloži pod geslom: **polzeti** »drseti«, tudi *polzati se* »drseti« (Posočje),

polzgati se »drseti« (prim. bolgarsko *plúzgam, plúzgav*), (*s*)*polzniti*, (*s*)*polznem*, narečno tudi *polzneti*; v 16. st. *pulsezhe* (Dalmatin), *polsen* (Trubar), v 18. st. *povseti, povsim* (Pohlin). V toponimih najdemo *Polzela* poleg **Vipolže**, 1170 *Wipelsach*, 1290 *Vipulzano*, na Koroškem *Polžova*, 1244 *Wipolsach* < **vy-púlz-ane*, primerjaj rusko *vypolúzovskije žiteli* »svobodnjaki« in *Zapuže*, 1397 *Sapolsach* < **za-púlz-ane*; k temu še *opolzлак* »vrsta jegulje« in *plošč* »vrsta ribe«. Starocerkvenoslovansko *plúzeti, plúzati* »reper«, srbohrvaško *puzati, pužem* in *puzam*, makedonsko *polzi*, bolgarsko *púlzja*, rusko *polzti, polžu*, ukrajinsko *povzty* itd., praslovansko **púlzti, *púlzeti* < **plg* poleg **polg* v slovenščini *plaziti* ter **pelg* *plezati*; verjetno iz indoevropskega **pel* »vrteti« (ESSJ).

VİSANO, 31 km jugovzhodno od Brescie, ob reki Chiese; narečna izgovarjava (v)izza. Toponim morda odraža latinsko rodbinsko ime Visius + anus (Olivieri 1961) (UTET).

VİSCHE, 40 km severovzhodno od Torina, na desnem bregu Dora Baltea, z velikim gradom. Toponim ni jasen. Olivieri (1965) in Massia (1915) navajata nemška izraza *wiscum, guiscum* »belo omelo« (Loranthus Europaeus, Viscum album), vendar to ni prepričljivo. Ime izpričano leta 1001 '*Guischis*, 1267 *Guischis*, 1206 *Wische*, 1223 *Vische*, 1234 *Wiscarum*, 1254 *Viscarum*. Morda iz nemškega osebnege imena, kot je ime mestni četrti v Vische, *Viscano* in poznan priimek *Guisicani* (leta 1192). Nihanje med *w-*, *v-*, *gu-* ohranja nemško izhodiščne *w-*, ki se izmenjuje z narečnim *v-* in italijansko izpeljanko *gu-* (UTET).

VİSCO, v Furlanski nižini, 23 km jugovzhodno od Udine (+Videm); leta 1196 'villam de Vuisco', 1327 'in Campolongo et Visco'; toponim je primerljiv s slovenskim izrazom *višek* »altura«, »vzpetina, višina« (Frau 1981) (UTET). Slovensko Višk (gl. tlf. imenik R Slovenije 2002 'Avtomatski obmejni promet').

VİSGNIVI, Visgnivicco, (+Višnjevnik) zaselek z gradom pri S. Lorenzo di Nebola (+Šlovrenc pri Neblem v Goriških Brdih) (PIR). Etimologija je lahko na osnovi *višnja*, lahko pa tudi *visoko, višek*.

VİSSANDON, Vissandone pri Passian

Schiavonesco, Udine (+Videm) (PIR).

VİZONTA, furlansko Chialminis, kraj med Zavarhom in Bardom v Terskih dolinah ('Novi Matajur', 17.10.2002, str. 9). Če ne bi bilo popolnoma drugačnega furlanskega imena, bi pomislili na kakšen romanski koren, tako pa je umestno izhajati iz *visota*; razvojno tudi *Vižovlje, *Visogliano*; gl. tudi Pleteršnik *visonta*=*višava* (PLE).

VİZA Vecia, predel na pobočju Pico de Roda; leta 1853 *Vizza Vecchia*, 1898 *Vizza Vecchia*, 1915 *Viza Vecia*; krajevno *viza* 'gosta hosta, gošča(va), gmajna v občinski ali javni posesti; bujen, bohoten igličast gozd' (ORO 4, str. 147); primerljivo z našimi toponimi Vič; sicer pa Pleteršnik prinaša *viš* '*psa nista mogla race izvleči iz gostega viša*', das Schilfrohr 'trs(je)'; a tudi še *viš* 'das Riedgras (carex)', 'ločje' (PLE). Ker je tu omenjeno še ime Roda, gl. tam.; primerjaj: Visole pri Slovenski Bistrici, Visoče pri Trziču, Višelnica pri Zgornjih Gorjah, Viševek pri Starem trgu.

VODO, naselje pri Pieve di Cadore (PIR), pri nas Vodenovo, Vodice, Vodiško, Vodole,, Vodriž, Vodruž, Voduce, Vodule ipd.

VOJANE, Vogliana, hudournik z gore Crostis v Degano pri Mielis (PIR); domača so nam imena Vojna vas, Vojnik, Vojsko pri Vodica, Vojsko nad Idrijo, Vojsko pri Brestanici, Vojščeva ipd.

VOLAJE, Volaja, gora severovzhodno od Avoltri med Carnia (+Karnija) in Friuli (+Furlanijo) (PIR); slovenska imena Volarje pri Tolminu, Volavje pri Ljubljani ipd.

*ZDROU, *sdrou* 'burrone, crepaccio, ghiaione...'; 'prepad, globel, razpoka, prodišče, melišče...' (MER 97).

ZADRI, Muscoli, »Pustota di Zadri« (leta 1657), iz nekega priimka (primerjaj v Venetu priimek Zadro); drugačnega izvora pa je naslednji primer: GioBatta Zader v Mortesinsu iz leta 1786 (ALS); mikrotoponim Zader (zaderom) pri Robiču, Kobarid.

ZALEGNE, Zalegna, zaselek v Canale (PIR), Pirona ne označuje natančno za kateri Canale gre, verjetno je to Zelenje (?).

ZAPATOCC (Zapotocam), (+zapotok) slovenski zaselek pri Erbezzo (+Arbeč) (PIR).

ZAVART, (+Zavrh) slovenski zaselek pri Drenchia (+Dreka) (PIR).

ZAVOGLAN, Zavoglano (Vogu 1124 m), gora zahodno od Stupizza (+Štupca) (PIR).

ZANDOBBIO 15 km od Bergama na višini 278 m, narečno *sandobe*, leta 886 'de vico Gendobio', 900 in 913 'Gendubio', 'Sendobio. Olivieri (1961) razvija: (za prvi del *san* ne najde razlage) + *dobi* »doppio«, vendar je prvi del negotov (UTET).

Zadob, Zadob(je)...Senadole-Senadou...Zdoba (izliv Soče)...

ZAVARH s cerkvico s. Florjana, ki vsebuje nabožne napise v terskem narečju, od tod se prite mimo Vizonta (Chialminis) v Bardo ('Novi Matajur', 17. 10. 2002. str. 9).

ZALIEZO, železo (MER 97).

ZARESERE/ZARISERE/ZARIESERE, Fienili Ceresere, travnata ravnica na koncu doline, ki se spušča proti jezeru Lago di Cadore. Ime naj bi prišlo od *arisera*, latinsko **ceresea* (+*aria*) »češnja« (ORO 4, str.78). Toda vse kaže bolj na izhodiščni toponim 'za jezerom'. Tam okoli so še značilni toponimi: *Mu^ze, Pradel, Medole^, Pala Bela, Rau^za*, gora *Piduel*.

ZEDDIANI, v severnem Campidanu v pokrajini Oristano. Ime izgleda v starih listinah *Celliana, Zeddiana*; morda iz *cella* (sardsko *cedda* ali *chedda*, danes »branco di animali«, »čreda živali« (UTET). Če je najstarejše ime *Celliana* ne oziraje se na veliko oddaljenost celina; sicer pa *cedda*->*čreda!* Spomnimo naj na že omenjeno veliko genetsko podobnost z Grki, Sardinci in Baski!

ZEJAS, (+Zejci) slovenski zaselek pri Rodda (+Ronec) (PIR), *zajci*.

ZEGLIA, v komeljanskem narečju la *Gaila*, v furlanščini *Zee* ('z' zvočni), nemščini die *Gail*, desni pritok Drave, ki izvira na Kartitscher Sattel. Leta 1338 *a media Zella*, 1553 *zea fiume*, 1888 *fiume Zeglia*, 1972 *Zee fl., Zeglia* o *Gail*, 1979 *Zeglia, Gail, Zeja, Zeglae*, 1982 *Zegla, Zeglia*. Nedaleč od izvira reke *Gail* privre na dan tudi *Gailbach*, ki pa gre v nasprotno smer ter se po kratkem teku v dolini Kartitsch zlije v Dravo, nedaleč od kraja Sillian. To bi morala biti reka *Zecla* qui libitur per Cartizum, omenjena v listini leta 1373. Pellegrini se sklicuje predvsem na Franceta Bezlaja, 'Slovenska vodna imena III', Ljubljana 1961, ki pod geslom: **Zilja** nem. *Geil*, furl. *Zee*, it. *Zeglia*, omenjana leta 1150

apud Gile, 1180 *circa Vinchenstein et Gilam*, 1238-1261 ...*mansum apud Kylam* itd., toda v Pavlu Diakonu (okoli 610) *Zelliae* in 828 *in finibus Sclavinie in loco qui dicitur Zellia* a tudi *Gellia*, *Cagellia*, *Agellia*, *Azelia*, *Aglia*. Gre za predsllovansko ime in stari pisci so mislili – napačno – na *Vallis Julia*, medtem ko Bezljaj pritrjuje morebitnemu ilirskemu **Gelias* ‘die Aufschäumende’, ‘speniti se, vzkipeti’ [?] in staremu ilirskemu **Gailias*, indoevropskega izvora **ghoil*, **ghoilos* ‘spumeggiare’, ‘peniti se’, kot meni tudi Pokorny (ORO 3, str. 310). Čeprav je danes zgornji del Ziljske doline naseljen z nemško govorečim prebivalstvom, najdemo tam vrsto imen slovenskega izvora: Kartitsch, zaselek na sedlu v Pusto dolino/ Pusttertäl, kjer izvirata Zilja in Ziljski potok, Krtiče; Goll, Maria Luggau, Podlanig, Liesing, Wolayer Bach, Lass, Kötschach in na južni strani doline vrhove: Vas, Volaiä, Polenik (ta je pri Pöcken passu) itd.

ZEME, v Lomellini, 43 km od Pavie. Leta 1157 *Zemedi*, 1165 *ecclesia de Zemethi*, naj bi izhajalo iz latinskega *geminus* »gemello«, »dvojček« ali v posebnem iz »*gemma castra*«, dvoje utrdb, ki ju je zgradil Mario (Olivieri 1961), ki tudi dopušča razvoj *gemina* (*geminæ*) v smislu *villae*, preko domnevnega **Gemedæ*, ki izgleda vsebovan v toponimu *Zemedi* leta 1157. Alessio (1958) pa meni, da toponim izhaja iz etnika *Gepidae* »Gepidi« (kot glej *Zevio* pri Veroni), s prehodom od ‘b’ v ‘m’.

ZIMONE, 36 km vzhodno-severovzhodno od Vicenze na pobočju Serra d’Ivrea. Srednjeveški podatki so pičli; leta 1163 *Zimono*, 1218 *Zemono*, bi lahko potrjevali povečevalno obliko od *cima* (Olivieri 1965), vendar na ta način ni razložena narečna oblika z zvočnim ‘s’. V različnih predelih Serre in posebno v Zimone so hiše ograjene z dvorišči, povezanimi s prehodi, ki jim pravijo: *zūmon*, *zimon*, *zim* < *sedimen* (UTET).

Primerjaj: naselje Zemelj pri Gradcu v Beli Krajini, Zemona pri Ajdovščini, Zemona v Brkimih, kar kaže na zemljanke.

ZERBA, kraj na višini 775 m v Apeninih v pokrajini Piacenza v dolini reke *Trebbia* z najdbami iz bronaste dobe. Narečno *zerba*, toponim zrcali izraz *gerbo* in *gerba* »strepo, luogo incolto«, »divji, zapuščen, zanemarjen

kraj« v severnih krajih (UTET).

Gerba [izg. džerba], dvomljive etimologije: iz latinskega *acerba(m)* v smislu »tagliente al tatto (?)«, »ki reže ob dotiku; oster, bridek (sablja) (?)«; ljudsko ime za »*giunco*«, »loč(je)« (ZIN).

Gerbido [izg. džerbido], povečanje od *gerbo*; (a) »zanemarjeno, pusto, golo«; (b) v severnjaškem narečju »goljava, puščava, poplavno zemljišče, propustno in revno z rastlinjem, tipično za Furlanijo«. **Gerbo** [izg. džerbo], severnjaški izraz neznane etimologije, »moina, smorfia«, »ljubkovanje, božanje; osladnost, prisiljenost; kremženje, zmrdovanje, zmrda, spakovanje, afnanje« (ZIN).

Giunco [džunko], latinsko *junco(m)* neznane etimologije. Travnata rastlina - giucacee, ki raste na močvirnatem zemljišču, z valjastimi listi in zelenkastim razcvetjem (*junco*); npr. »*giunco del Nilo*«, »nilski trs« ip. (ZIN).

V ruščini *černo/voj* – »neurejen, nametan, nedokončan«, *černo/vodje* – motna voda« (POP). Morebiten razvoj: *černovoj* > *černoboj* > *černoba* > *čerba* > *cerba*.

Sicer pa tudi Bezljaj: *grebsti*, *grebem* »kopati, dolbsti, praskati«; iz praslovansčine **grebti*, **grebo* je cerkvenoslovansko *greti*, *grebo* (ESSJ). (Tu je za nas zanimiv še bližnji hidronim Trebbia, gl.).

ZERBO, ravninski kraj ob Padu, 24 km od Pavie. Narečno *serb*, *serp*, ki zrcali lombardski izraz *zerb* »terreno incolto, sodaglia«, »zanemarjeno, zapuščeno zemljišče, ledina«, pogost v tamkajšnji okolici (Olivieri 1961) (UTET).

ZERBOLO, v ravnini, na desnem bregu reke Ticino, 14 km od Pavie. Toponim iz lombardskega izraza *zerb* »zanemarjen, zapuščeno zemljišče, ledina« in preko diminutiva *zerbol* s pripono pripadnosti –atu in razvojem *ao>o* (UTET).

Srbek, *srbka* moka tj. osträ kakor pesek (PLET), kar bi kazalo na pridevnik, ki označuje slabo, peščeno zemljišče. Tudi *ser* »siv, plav«, v drugih slovanskih jezikih tudi »mračen, medel«; primerjaj naše toponime Serjuče pri Moravčah, Serdica pri Rogaševcih.

ZERINJAVAC, ZERINJAUCA, *zrnje* ‘minerali di ferro in granelli’, ‘železova ruda v zrnju’ (MER 97).

ZEVIO, na desnem bregu Adiže, 16 km severovzhodno od Verone. Leta 861 ‘*Gebitus*’, (Olivieri 1961), 903 ‘*notario de Gebitus*’, 959 ‘*in vico Gebito*’ (Pellegrini 1987); narečno *dzevio* in *devio*. Toponim zrcali etnik *Gepidae* »Gepidi«, po Pavlu Diakonu je to gotsko ljudstvo prišlo v Italijo z Alboinom in Langobardi (glej tudi Sarmato). Tako meni tudi Alessio (1958), oziroma, da izhaja iz nekega antroponima (UTET).

ZIBIDO – San Giacomo, 15 km od Milana; narečno *džibid*, zrcali etnik *Gaepidae* > »Gepidi« (glej Sarmato) (UTET). Če drugega ne, sta toponima zanimiva, ker kažeta, da langobardska vojaška elita ni prišla sama, ampak jo s seboj imeli tudi druge, vsi skupaj so se kot megla po jutranjem soncu razgubili.

ZERO BRANCO, ravninski kraj ob reki *Zero*, 12 km od Trevisa. Toponim je iz *Zero*, ki je tudi hidronim. Leta 1095 ‘*Zayro*’, 1152 ‘*Zero*’ ter v srednjem veku ‘*Iairus*’. Izvor je zelo nejasen. Morda po obliki spominja na nekega *Iarius*, *Diarius* (Olivieri 1961) ali na latinski *theatru*, ki se je razvil preko *Zadro* dokumentiran v Padovi, nato *Zairo* > *Zero* (Pellegrini 1978). *Branco*, *branca* »diramazione di fosso o canale«, »razvejitev jarka, prekopa« (Olivieri 1961) (UTET); *Zayro*, *zero* <(j)zero, (i)zaro in *branco* <*branik* pri jarku, nasip.

ZLES – Pod geslom Malga Chivion/Casera d’Ciovion, to so v celoti zidane staje, med katerimi so tudi dvonadstropna zgradba sirarne, velik hlev za sto glav molznik in zajetje namakalne vode, najdemo omembo, da je sirarna nekoč pogorela, pred tem pa je bilo prtiličje predeljeno na tri prostore. V osrednjem so predelovali mleko, v dveh stranskih pa sta bili shrambi za mleko in sir, v narečju *Commelica* so jim rekli *zles* (ORO 3, str.290), kar bi lahko razložili kot ‘za lesu’, ‘za pregrado’.

ZOLDO ALTO pri Bellunu, do leta 1890 San Tiziano di Goima, takrat preimenovano s kraljevim dekretom, razpršena občina s sedežem v Fusine, v dolini Val di Zoldo, po kateri teče hudournik *Mae*, pod Monte Palmo (3168) v Dolomitih in Civetto (3218). Prva omemba leta 1031 ‘*Caudes*’ [beri *caudes*], 1161 ‘*Zaudes*’, 1170 ‘*Zaudum*’, 1183 ‘*Zaoldum*’ itd. V obliki *Zaudo* v latinskih

listinah, narečno *Zolt* (priimki *Zolt*, *De Zolt*). Olivieri (1961) izvaja *zaldo* ‘giallo’ (op.L.V.: žolto?), vendar ne ustreza iz semantičnih in fonetičnih razlogov (*Zoldo* ima nezveneči ‘z’; *zaldo* pa zveneči ‘z’). Drugače meni Frau (1984), ki predlaga razvoj iz germanskega osebnega imena kot *Theuda*, *Theudo* in *Taudo* (preko *Tiaud*- > *Zaud*-) ali *Teobaldo* > *Tialdo* > **Tiaudo* > *Zaudo* (UTET).

Najstarejša zapisana izgovorjava *caudes* nakazuje možen razvoj iz antroponov *Caudek*, *Čadež* ali slično našim toponimom *Čadole*, *Čadovlje* ip. Ali pri obliki *zaudes* »za vodo> zavodnež«

ZOPPOLA, 10 km severovzhodno od Pordenona. Leta 1103 ‘*de Zaupola*’, 1186 ‘*de Zaupolis*’, 1204 ‘*in villa Zopole*’, 1259 ‘*Zaupola Romana*’, oznaka namiguje verjetno na naselje z latinsko govoricco (romansko) v primerjavi s sosednjim naseljem drugega drugačnega jezika, **zelo verjetno slovenskega** (podčrtal L. V.) (Desinan 1982). Toponim *Zoppola* (pisava izhaja iz hiperkorekcije za *zopola*), je izpeljan s pripono *-ola* iz osnove **zaupo*, od koder furlansko *ciaup* »tronco«, »deblo, čok«, nato truogočo in z razširitvijo pomena tudi »abbeveratoio, poza, vasca« (Frau 1978, Desinan 1982) (UTET).

Naselja z značilnimi slovenskimi imeni na območju Zoppole so danes: Sclavons – severno predmestje Pordenona, reka Meduna, Cusano, Gradisca, Postoncicco, Goricizza, Glaunicco, Gradiscutta, Gorizzo, Coseano, Precenicco itd. Očitno gre za toponim Zapolje, prilagojen italijanski govoricci.

ZUBIENA, kraj 50 km secerozahodno od Vicenze, na severnem pobočju *Serra d’Ivrea* sega do rečnih naplavin reke *Bessa* (op.L.V.: tega termina UTET ne obdeluje!). Verjetno je predrimskega izvora, povezano s prisotnimi *Victimuli*, kot je sklepati iz izkopanih rovov najdenih 1959 pri *Riviera*, na odgovarjajočem ozemlju *Beatina* (nekoč **Blatino**). Zubiena kasneje romanizirana, kot dokazuje najdba daritvene plošče iz 1. in 2. st. na istem mestu. V srednjem veku pripada naselbinskemu jedru družine *De Magnano*, medtem ko *Beatino* pripade drugim plemenitašem, ki so po kraju privzeli

svoje ime. Ta del naselja je bil uničen in požgan 1343, v naslednjem stoletju obnovljen okoli ohranjene cerkve San Cassiano (Torrione-Crovella 1963). Srednjeveški viri vztrajno ponavljajo pripono *-ana*, (leta 1027 *Zeblan*, 1277 *Zubiana*) namesto današnjega *-ena*, ki izgleda dokumentirana le leta 1300 *Zublena*, 1348 *Zubiena*. Olivieri (1965) razpozna v osnovi toponima domnevni latinski pridevnik **joviana*, iz rodbinskega imena *Jovius*, vendar hipoteza ne izgleda prepričljiva, tako zaradi vztrajne prisotnosti *-b-* na mestu *-v-*, ki bi porušil proces lenizacije prevladujoč v tistih krajih, kakor zaradi pogostega ponavljanja *-bl-*, ki časovno in številčno prekaša *-bi-*. Glede osciliranja *u/e* glej *Zumaglia*. Izgleda, da je etimologijo toponima iskati predvsem v smeri, ki jo je nakazal Sella (1942) in se nanaša na keltski substrat v korenu *zu-*, ta naj bi pomenil »posizione elevata da suolo«, »od tal pridvignjena lega«. Položaj naselja in arheološke najdbe bi to lahko potrjevale (UTET); glej Tollegna!

Vsi navedeni toponimi, od *Blatino* naprej so zelo pomembni, saj nas spominja na pogoste slovenske toponime *Blato*, *Blata*, *Blatno*, *Blatnica*, *Blatnik*, *Blatna Brezovica*, *Blatni Dol* itd.! Prav tako toponim *Riviera*, ki ga sicer zlahka odpravijo z *riviera=obala*, nam omogoča drugačno razlago na temelju »**rov**, **rovi**, **rovovje**«, kar so tam okoli našli.

In seveda stara imena *Zebla*, *Zubiana*, *Zublena*, *Zubiena* kažejo na možnost osnove *čebelj*, *čeblja* »sleme, gorsko sleme, rob«, verjetno prvotno **ščüblü*, **ščüblo* poleg **stüblü*, **stüblo* (glej steblo) pri Bezlaju (ESSJ).

ZUMAGLIA, 47 km severozahodno od Vicenze, kraj je na strateški vzpetini in ga obkroža reka Biela. Leta 1215 '*Zumalia*', 1227 *Çumalia*, 1348 *Zumaglia* itd. Koren *zu-* kot pri *Zubiena*. Razvoj palatalnega dolgega *'u'* v piemontskem okolju opravičuje nadaljnje zapitranje v *'i'*, kar vidimo v različici *Zimalia* leta 1378. Od tod z verjetno hiperkorekcijo tudi *Zemalia* leta 1243. Apax (enkrat samkrat omenjeno) *Jumalia* leta 1378. Omenjeni koren s skupinsko pripono *-aglia* da toponim, ki pridobi pomen »bivališče na vrhu«, ustrezajočo predpostavki Olivierija

(1965), ki pa izhaja iz **summalia*, ki ni bila nikoli najdena! Prav tako ni izpričana oblika *Cimalia* (UTET).

Očiten je napor Olivierija, da bi iz latinskega **summalia* od *summa* »najvišje mesto, glavna točka« razvil toponim, na žalost ga ni najti v nobeni listini! Podobna je usoda *Cimalia*, od *cima* »vrh«.

Če bi izhajali iz *apaxa Jumalia* bi lahko ponudili domnevo »*Jamlje*, *jam* je staro ime za *brest*, *torej Brestje*«.

Toda Zumalia bi dopuščal tudi nek razvoj iz: *zemlja*, *zemljanka...dasi je bolj obetaven koren čeblja* »*sleme*, *gorsko sleme*, *rob*«, *kar je tudi zemljepisna značilnost krajevne lege* (glej *Zubiena*).

Zaključki

Navkljub temu da nekaterim zemljepisnim imenom najdemo slovensko osnovo (sem sodijo npr. tista z osnovami *sclav*, *schlavo* ip.) in so lahko iz zgodnjega srednjega veka, kot posledica veliko kasnejših, manjših lokalnih selitev ali kolonizacij, ter včasih najdemo tudi kakšno poslovenjeno ime iz kasnejših obdobij, najdemo slovenska imena na obsežnem prostoru z nekdanjo slovensko poselitvijo. Med drugimi sta pri nas na to opozorila Sienčnik in Grafenauer, zlasti slednjega velja posebej omeniti, ker velja na Slovenskem za zagovornika tradicionalistične zgodovinske šole.

Vzhodne Alpe segajo od Panonske nižine do meje, ki teče od Lago Maggiore, čez prelaz St. Gotthard do Schwyza in Bodenskega jezera, severneje je Donava in onkraj nje Črni les-Schwarzwald ter Švabska jura. Celotno to območje Sienčnik in Grafenauer opredeljujeta kot ozemlje nekdanje naseljeno s Slovenci, kar dokazujejo tamkajšnja slovenska imena.

Severna dela 'VENETIE ET HISTRIE' in 'TRANSPADANIE' sodita v glavnem danes v tim. retoromansko področje, ki naj bi ga po teoriji kontinuitete M. Alineija že v mezolitiku/neolitiku naseljevali 'poslovanjeni Italidi'. Ker pa je to področje genetsko zelo stabilno, razlagajo, da ni bilo preseljevanj in zato upravičeno mislimo, da so to bili kar predniki samih Slovencev!

Prav veliko število imen na slovenski etimološki podlagi po Furlaniji, severni Lombardiji, vzhodni Švici, južni Bvarski in Avstriji pričajo v prid teorije kontinuitete M. Alineija, ki predvideva, da so Ladinci in s tem Furlani 'Italidi slavizzati', 'poslovanjeni Italidi'. Iz tega obsežnega izbora nad tisoč petsto imen (ki spričo narave te knjige niso vsa zajeta) s tim. retoromanskega področja postane očitno, da je nujno revidirati z upoštevanjem slovenskih osnov vse tiste etimologije, ki navajajo tako paleoevropski, predrimski, predlatinski ip. izvor, kakor kritično ponovno oceniti tudi tista, ki se sklicujejo na keltsko, ilirsko, romansko ali germansko izhodišče. To je skladno s Sergijevo teorijo o nastanku latinščine, ki ni bila uvožena, ampak je nastala na tleh Apeninskega polotoka s spojitvijo indoevropske praslovanščine in jezika mediteranskih (semitskih?) staroselcev. Po drugi strani pa je treba preveriti germanofilske etimologije, ki prepogosto izvajajo izvor slovenskih in slovanskih besed nasploh iz germanskih jezikov, pri čemer popolnoma pozabljajo, da naj bi se tudi po tradicionalnih teorijah o izvoru Indoevropcejev Germani in Slovani zadnji ločili iz velike družine indoevropskih ljudstev, torej so imeli oboji zelo dolgo skupno besedišče in je zato upravičeno reči, da je neka stara beseda prav toliko germanska kolikor je slovanska.

Kaj naj si mislimo o tem, da Nemci še danes v vseh svojih enciklopedijah in publikacijah dosledno pišejo namesto Indoevropceji kar Indogermani, enako kot so

začeli svoj pohod pangermanisti v 19. st.! Naj se začudimo ali ne, ko v celotnem italijanskem srednješolskem učbeniku za zgodovino do 9. st. (ROS) iz 1996. leta ne najdemo z besedico omenjenih Slovanov, čeprav obravnava obdobje od predzgodovine do časa Karla Velikega in Svetega rimskega cesarstva in je tam mesto za vse druge?! Po takem gledanju so se Slovani pojavili iz nič, oziroma so vzniknili iz daljnih močvirji in še veliko, veliko kasneje...

Če povzamemo poglobljene zaključke aplikacije teorije kontinuitete TK na širše ozemlje nekdanje naseljeno s Slovenci in Veneti, jih lahko strnemo v naslednje:

- etnogeneza Indoevropcejev tako po kratki teoriji kontinuitete (TK Renfrew) kakor dolgi teoriji kontinuitete (TK Alinei) kaže na stabilnost naselitev današnjih evropskih narodov, a obenem davne in močne povezave z Anatolijo (**paflagonski Veneti**, številne jezikovne sorodnosti med slovenščino in akadščino [G. Semerano], genetske raziskave itd.), kar se sklada s tim. "anatolsko teorijo izvora Indoevropcejev";
- po TK Alineija so današnji Slovenci živeli na prostoru, ki ga danes poseljujejo že v mezolitiku/neolitiku, takrat so bili tudi po vseh Vzhodnih Alpah in na predalpskem ozemlju; izgleda, da je del Slovencev oz. **jadranskih Venetov** (pri kasnejšem širjenju Slovanov proti severu, obenem z izboljševanjem podnebnih razmer po zadnji ledeni dobi pred deset tisoč leti) prišel celo do Ilmenskem jezera, v okolico Novgoroda, kar vzpostavlja relacijo med **baltškimi**, **panonskimi** in jadranskimi Veneti;
- Slovenci so bili po teoriji kontinuitete nosilci neolitske poljedelske revolucije in inovativne bronastodobne metalurgije na območju Vzhodnih Alp;
- poseljevali so severovzhodno Italijo (jadranski Veneti) in segli tudi na jug Italije, o čemer pričajo tudi jezikovni sledovi v latinščini (G. Sergi);
- Slovenci oz. Veneti so na severu Apeninskega polotoka živeli v vzhodnih Alpah in proti zahodu do osrednje Švice; o tem pričajo zgodovinski, etnološki, jezikovni in drugi dokazi med drugim tudi v ladinskih narečjih (M. Alinei);
- pri tem je verjetno, da so se prav vzdolž južnega dela Alp vzpostavile okoliščine, preden so Kelti prodrli tja s severa, da je del Slovencev-Venetov prišel vse do atlantskih obal v Franciji (**armorški Veneti**), kjer so bili v sosedstvu z Baski, in čez Rokavski preliv v južno Anglijo.

Naj na koncu ponovimo jasno izrečene besede enega najpomembnejših raziskovalcev Venetov (resnici na ljubo povedano, se je omejil le na jadranske!), slovitega jezikoslovca Pellegrinija (PEL str. 258): »*Na koncu postavimo raje vprašanja o problemih, s katerimi se bomo morali spopasti: to je očiten znak nedokončanosti te in drugih raziskovanj...Ne moremo se izogniti vprašanju, da če dopustimo pri oblikovanju latinščine še venetščino kot tretjega sogovornika med italščino ("italico") in protolatinščino, se mora slednja umakniti in se reducira skoraj na ličinko (larva), ki ostaja pri življenju bolj zaradi kulturnih kakor pa jezikovnih razlogov. Z drugimi besedami gre za to, da se opredelimo spričo nenavadnega, čudnega dejstva: latinščina je imela "protolatinško" (= "marginalno") leksiko in semantiko v "venetski" fonetični preobleki (op. L. V.: Pellegrini je uporabil italijanski izraz: "veste" = »obleka, prevleka, obloga«), kar samo po sebi ni nemogoče, pač pa zagotovo terja revizijo našega razmišljanja«.*

Literatura

- (Praviloma so navedena le najpomembnejša celovitejša dela, ki se nanašajo na to izvajanje.)
- (ALE) - ATLAS LINGUARUM EUROPAE (Perspectives nouvelles en geolinguistique), **Mario Alinei**, president et coll.- Sous les auspices de l'UNESCO; sur la recommandation du Comité International Permanent des Linguistes (CIPL) et sous le auspices du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (CISPSH) - Istituto poligrafico e zecca dello stato, Libreria dello stato, Roma, 1997. Vol. 1.1 Van Gorcum, Assen, 1983; vol. 1.2 Van Gorcum, Assen/Maastricht 1986; vol.1.3 Van Gorcum Assen/Maastricht 1990.
 - (CAL) - DIZIONARIO LATINO-ITALIANO, **Ferruccio Calonghi**, Rosenberg & Sellier Ed., Torino, 1965.
 - (BAT) - DIZIONARIO ETIMOLOGICO ITALIANO (I-V), **Carlo Battisti-Giovanni Alessio**; G. Barbera Ed., Firenze 1957.
 - (ERN) - DICTIONNAIRE ETYMOLOGIQUE DE LA LANGUE LATINE, **A. Ernaut et A. Meillet**; Librairie C. Klincksieck, Paris, 1951.
 - (CAM) - VOCABOLARIO LATINO-ITALIANO e ITALIANO-LATINO, **G. Campanini / G. Carboni**; G.B. Paravia & Co. Ed., Torino, 1930.
 - (BRA) - LATINSKO-SLOVENSKI SLOVAR, **Franc Bradač**; Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana, 1937.
 - (ZIN) - VOCABOLARIO DELLA LINGUA ITALIANA, **Nicola Zingarelli**; Zanichelli Ed. Bologna, 1988.
 - (ALI/1) - ORIGINI delle LINGUE d'EUROPA, vol.1, **Mario Alinei**; Il Mulino Ed., 1996; (ALI/2) - ORIGINI delle LINGUE d'EUROPA, vol.2; 2000.
(ALI/3) - L'etnogenesi Ladina alla luce delle nuove teorie sulle origini dei popoli indeuropei, **Mario Alinei**, Università di Utrecht; by Institut Ladin »Micura de Rü«, San Martin de Tor, 2000.
 - (COR) - DIZIONARIO ETIMOLOGICO DELLA LINGUA ITALIANA, **Manlio Cortelazzo e Paolo Zolli**; Zanichelli, Bologna, 1991.
 - (AliR) - ATLAS LINGUISTIQUE ROMAN, **Comité de parrainage: Alinei Mario etc. (14 membr) - Comité de direction: pres. Tuailleon Gaston, dir. Contini Michel etc. (112 membr.)**; Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, Roma, 1993.
 - (FOR) - LEXICON TOTIUS LATINITATIS, **Aegidio Forcellini, Iosepho Furlanetto, Francisco Corradini et Iosepho Perin**; Arnaldus Forni Excudebat Bononia Gregoriana Edente Patavii, 1965.
 - (SER) - LE PRIME E LE PIU ANTICHE CIVILTA, **Giuseppe Sergi**; Fratelli Bocca Ed., Torino, 1926.
 - (SEM/1) - LE ORIGINI DELLA CULTURA EUROPEA / Rivelazioni della linguistica storica, **Giovanni Semerano**; Leo S. Olschki Ed., Firenze, 1984;
(SEM/2) - LE ORIGINI DELLA CULTURA EUROPEA / Dizionari etimologici, 1994.
 - (VUG) - JANTARSKA POT, **Lucijan Vuga**; Založba Humar, Bilje, 2000.
 - (GUI) - EL ENIGMA DEL VASCUENCE ANTE LAS LENGUAS INDEUROPEAS, **Florentino Castro Guisasaola**, Consejo superior de investigaciones científicas, Madrid, 1944.
 - (ANEW) - Altnordisches Etymologisches Wörterbuch, **Jan de Vries**, Ed. E.J.Brill, Leiden, 1977)
 - (DES) - Toponomastica e archeologia del Friuli prelatino, **Cornelio Cesare Desinan**, Ed. Biblioteca dell'Immagine, Pordenone, 1990.
 - (ESSJ) - Etimološki slovar slovenskega jezika, **France Bezlaj**, SAZU/MK, Ljubljana, 1995.
 - (RIX) - Rätisch und Etruskisch (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Vorträge und Kleinere Schriften, 68), **Helmut Rix**, Innsbruck, 1998.
 - (CON) - Les Slaves, **Francis Conte**, Ed. Albin Michel s.a., Paris, 1986 / Francis Conte, Gli Slavi, Einaudi tascabili, Torino, 1991.
(CON/a) - Francis Kont, Sloveni, ZID, Beograd, 1989.
 - (REN) - Before Civilization, **Colin Renfrew**, Cambridge University Press, 1979.
(REN 1) - Archaeology and Language, Colin Renfrew, Ed. Laterza, Roma, 1999.
 - (BOA) - The Cambridge Ancient History, viol.III, part.I, The Prehistory of the Balkans; the Middle East and the Aegean World, **J. Boardman, I.E.S. Edwards, N.G.L. Hammond and E. Sollberger**; Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
 - (UTET) - Dizionario di toponomastica (storia e significato dei nomi geografici italiani), **Giuliano Gasca Quierazza [Università di Torino], Carlo Marcato [Univ. di Udine], Giovan Battista Pellegrini [Univ. di Padova], Giulia Petracco [Univ. di Genova], Alda Rossebastiano [Univ. di Torino]**, UTET - Unione Tipografico-Editoriale Torinese, Torino, 1990.
 - (PIR) - Vocabolario friulano, **Jacopo Pirona**, Stabilimenti Antonelli, Venezia, 1871.
 - (PER) - Storia universale delle civiltà, Il medioevo, **Edouard Perroy**, Casini Ed., Firenze, 1958.
 - (BED) - Goriška in Tržaška pokrajina v besedi in podobi, **Rado Bednarik**, Založba Sigma, Gorica, 1932.
 - (RUT) - Zgodovina Tolminskega, **Simon Rutar**, Hilarijanska tiskarna, Gorica, 1882.
 - (RUT 2) - Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, **Simon Rutar**, Matica slovenska, Ljubljana 1892.
 - (TRS) - Letopis Matice Slovenske, **Davorin Trstenjak**, Matica slovenska, Ljubljana, leto je podano pri vsakem navedku posebej.
 - (EFVG) - Enciclopedia monografica del Friuli-Venezia Giulia, **Redento Bello e altri**, Istituto per l'Enciclopedia del FVG, Udine, 1971.
 - (GIR) - Storia fisica del Friuli (Ristampa anastatica), **Giuseppe Girardi**, Arnaldo Erni Ed., Sanvito, 1841.
 - (DŽU) - Rečnik rusko-srpskohrvatski, **Dimitrije P. Džurović**, Izdaja A.M. Popović, Beograd, 1936/1946.
 - (RAF) - Pagan Celtic Ireland, the Enigma of the Irish Iron Age, **Barry Raftery**, Thames and Hudson, London, 1994.
 - (KOS I) - Rokopisna zapuščina **Milka Kosa**, topografija V - Primorska A-Q (R), prva kartoteka, ki jo hrani SAZU - Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
 - (KOS II) - Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500), **Milko Kos**, SAZU, Inštitut za občno in narodno zgodovino, Ljubljana 1975.
 - (ŠLE) - Veliki italijansko-slovenski slovar, **Sergij Šlenc**, DZS, Ljubljana, 1997.
 - (SSKJ) - Slovar slovenskega knjižnega jezika, SAZU-DZS, Ljubljana, 1991.
 - (SNO) - Slovenski etimološki slovar, **Marko Snoj**, MK, Ljubljana, 1997.
 - (JAN) - Slovenisch-Deutsch Hand Wörterbuch, **Anton Janežič**, Celovec, 1893.
 - (PAS) - Piccolo atlante storico, **M. Baratta, P. Fraccaro in L. Visintin**, Istituto geografico de Agostini, Novara, 1958.
 - (ZAS) - Zgodovinski atlas sveta, J. W. Cappelens Forlag-Oslo/MK-Ljubljana, 1994.
 - (NOR) - Norsk-russisk ordbok, **Vladimir D. Arakin**, BIINS, Moskva, 1963.
 - (PIO) - Storia del Friuli, **Pio Paschini**, AGF, Udine, 1975.
 - (WEB) - Webster's encyclopedic unabridged dictionary, Gramercy books, New York, 1996.
 - (DAP/1 in DAP/2) - Aspetti di cultura Resiana nei nomi di luogo, (1) Area di Solbica/Stolvizza e Korito/Coritis, (2) Area di Osoanë/Oseacco e Učja/Uccea, **Roberto Dapit**, CLCUP, Gemona, 1995.
 - (ALS) - ALSA-Rivista storica della bassa Friulana orientale No.10/1997, Strassoldo, Udine.
 - (SEL) - Izbrannye trudy, **Afanasij Matvevič Seliščev**, Izd. Prosvetšenie, Moskva, 1968.
 - (BOL) - Bolšaja sovetškaja enciklopedija, Moskva, 1956.

47. (MEY) – Meyers Enzyklopädisches Lexikon, BI, Mannheim, 1977.
48. (POP) – Istorija srpskohrvatskog jezika, **Ivan Popović**, Matica srpska, Novi Sad, 1955.
49. (BRIT) – The New Encyclopaedia Britannica, E.B. Inc., Chicago, 1986).
50. (DEV) – Dizionario etimologico, **Giacomo Devoto**, Felice Le Monier, Firenze, 1968).
51. (SIEN) – Slovenska Koroška – Seznam krajev in politično-upravna razdelitev, **Luka Sienčnik-Bogo Grafenauer**, Znanstveni institut-oddelek za meje v Ljubljani, Ljubljana, 1945.
52. (HOR) – Kultura Hrvata kroz 1000 godina, **Josip Horvat**, Tipografija d.d., Zagreb, 1939.
53. (DOL) – Dolomiti e montagna Veneta – Itinerari turistici, ured. **Bartolomeo Zanenga**, Regione Veneto e.a., Trento, 1980.
54. (VAS) – Russisches etymologisches Wörterbuch, **Max Vasmer**, heidelberg, C. Winter, 1976.
55. (WAL) – Leteinisches etymologisches Wörterbuch, **A. Walde (J.B. Hofmann)**, C. Winter, Heidelberg, 1938.
56. (BOI) – Dictionnaire etymologique de la langue grecque, **Emile Boisacq**, C. Winter, Heidelberg, 1950.
57. (TRE) – Enciclopedia italiana, Treccani, Roma, od 1936-zdodatki do danes.
58. (LES) – Lessico universale italiano, Treccani, Roma, 1970.
59. (RUT) – Tolminske zgodovinske črtice, **Simon Rutar**, Tolminski muzej, Tolmin, 2001.
60. (PAS) – Storia del Friuli, **Pio Paschini**, Arti Grafiche Friulane, Udine, 1975.
61. (ZGO) – Zgodovina človeštva I-VI, različni avtorji, UNESCO-DZS, Ljubljana 1970.
62. (HER) – Zgodbe II, **Herodot iz Halikarnasa**, DZS, Ljubljana, 1955.
62. (FOL) – Storia della cultura veneta, **Gianfranco Folena e altri**, Neri Pozza Ed., Vicenza, 1976.
63. (MOT) – Enciclopedia Motta, Federico Motta, Milano, 1986.
64. (GRA) – Zgodovina slovenskega naroda, **Bogo Grafenauer**, DZS, Ljubljana, 1964.
65. (RAM) – Kratka zgodovina slovenskega jezika, **Fran Ramovš**, ZRC-SAZU, Ljubljana, 1936-ponatis 1995.
66. (MER 82) – Slovenski priimki na zahodni meji, **Pavle Merku**, Mladika, Trst, 1982.
67. (ORO) – Oronimi bellunesi (1 – 6), **Gian Battista Pellegrini**, Fondazione Giovanni Angelini-Centro studi sulla montagna, Belluno, 1993.
68. (RAM 36) – Kratka zgodovina slovenskega jezika, **Fran Ramovš**, ZRC SAZU, Ljubljana 1995 (ponatis iz 1936).
69. (MER 99) – Slovenska krajevna imena v Italiji, **Pavle Merku**, Mladika, Trst, 1999.
70. (MER 97) – La Toponomastica dell'alta val Torre, **Pavle Merku**, Comune di Lusevera, 1997.
71. (SNO) – Slovenski etimološki slovar, **Marko Snoj**, MK, Ljubljana, 1997.
72. (GLU) – Hrvatski etimološki riječnik, **Alemko Gluhak**, August Cesarec, Zagreb, 1993.
73. (DOM) – Vocabolario fraseologico del dialetto "bisirć", **Silvio Domini, Aldo Fulizio, Aldo Miniussi, Giordano Vittori**, Cappelli ed., Bologna, 1985.
74. (STA) – Il »mistero« della lingua etrusca, **Romolo A. Staccioli**, Newton Compton ed., Roma, 1987.
75. (ROS) – Storia I, Tempi spazi, societa, **Gabriele De Rosa**, Minerva Italica, Bergamo, 1996.
76. (FUR) – Odzadnji slovar zemljepisnih imen po atlasu Slovenije, **Metka Furlan**, SAZU, Ljubljana, 1993.
77. (COR) – I dialetti italiani, dizionario etimologico, **Manlio Cortelazzo –Carla Marcato**, UTET, Torino, 1998.
78. (PEL) – La lingua venetica, **G.B. Pellegrini – A.L. Prodocimi**, Universita di Padova, Padova, 1967.
79. (BOL) – Bolšaja sovjetskaja enciklopedija, GNI, Moskva, 1950.
80. (STA) – Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, **St. Stanojević**, Bibliografski zavod, Zagreb, (? - 1928).
81. (ELZ) – Enciklopedija leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1955.
82. (HRV) – Hrvatska enciklopedija, Konzorcij hrvatskih enciklopedija, Zagreb, 1941.
82. (CRA) – Dizionario d'antichita classiche di Oxford, **M. Cray et coll.**, ALBA Ed. Paoline, Roma, 1963.
83. (VAS) – Veliki atlas svetovne zgodovine«, **Givanni Baselli et col.**, DZS, Ljubljana, 1999; © »Grande atlante storico«, Istituto geografico De Agostini, Novara.
84. (BRT) – The New Encyclopaedia Britannica, London, 1986.
85. (PON) – Sanscrito-italiano / italiano-sanscrito, **Tiziana Pontillo**, Garzanti Ed., 1993.
86. (ANT) – The Antonine wall, **Anne S. Robertson – Lawrence Keppie**, Glasgow archaeological society, 2001.
87. (HAD) – Hadrian's wall, Ordnance Survey, Southampton, 1989.
88. (BON) – The etruscan language, **Giuliano in Larissa Bonfante**, Manchester University Press, Manchester in New York, 2002.
89. (BEZ) – Slovenska vodna imena, **France Bezlaj**, SAZU, Ljubljana, 1956.
90. (MER 87) – Imena naših krajev, **Pavle Merku**, Mladika, 1987, Trst.